

Primjena lutke u razrednoj nastavi

Novaković, Magdalena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:482983>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Magdalena Novaković

PRIMJENA LUTKE U RAZREDNOJ NASTAVI

Diplomski rad

Zagreb, lipanj, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Magdalena Novaković

PRIMJENA LUTKE U RAZREDNOJ NASTAVI

Diplomski rad

Mentor rada:

doc. dr. sc. Marijana Županić Benić

Zagreb, lipanj, 2021.

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mog rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)

Zahvala

Zahvaljujem mentorici, prof. Marijani Županić Benić na uloženom trudu, pomoći, brzini i strpljenju čime mi je bila od velike pomoći pri izradi ovog rada.

Posebno želim zahvaliti svojim roditeljima, Sanji i Zlatku, bratu Karlu i dečku Ivanu koji su mi bili podrška tijekom ovog petogodišnjeg puta, uvijek su vjerovali u mene i podupirali me u ostvarenju mojih snova.

„Osoba je najmanje ona sama kad govori iz sebe.

Dajte joj masku i reći će vam istinu.“

Oscar Wilde

Sažetak

U diplomskom radu opisano je lutkarstvo kao grana umjetnosti u kojemu je lutka medij koji se koristi u razrednoj nastavi. Na početku rada opisana je povijest europskog lutkarstva i njegov razvoj od antike do 20. stoljeća. Iznose se činjenice o lutki u nastavnom procesu, lutki u rješavanju sukoba te monologu i dijalogu. Piše se o utjecaju lutke na dijete i poticanju pozitivne slike o sebi, dječje samostalnosti, socijalne kompetencije djece, poticanju dječjeg stvaralaštva te poticanje jezičnog i govornog stvaralaštva. Iznose se činjenice i prednosti koje donosi primjena lutke u razrednoj nastavi. Lutka je odlično motivacijsko sredstvo, omogućuje lakše razumijevanje problema s drugog stajališta te potiče toleranciju i empatiju. Lutku djeca vrlo rado prihvaćaju jer ju lako mogu kontrolirati i uživjeti se u ulogu. U drugom dijelu rada iznose se rezultati dobiveni istraživanjem. Istraživanje se provelo online anketnim upitnikom. Cilj rada bio je istražiti primjenu lutke u razrednoj nastavi. U istraživanju je sudjelovalo 120 ispitanika na području Republike Hrvatske. Ispitivanjem se utvrdilo da 77,7% ispitanika primjenjuje, a 22,3% ne primjenjuje lutku u nastavi. Istraživanje je pokazalo da ne postoji statistički značajna razlika među ispitanicima s obzirom na radno mjesto u upotrebi lutke u nastavi. Ne postoji statistički značajna razlika među ispitanicima o upotrebi lutke u nastavi s obzirom na dob. Ne postoji statistički značajna razlika u upotrebi lutke u nastavi s obzirom na završeni studij. Ne postoji statistički značajna razlika u primjeni lutke u nastavi s obzirom na godine radnog iskustva u odgoju i obrazovanju. Ne postoji statistički značajna razlika u primjeni lutke između učiteljica/učitelja 1. i 2. i učiteljica/učitelja 3. i 4. razreda.

Ključne riječi: lutka, lutkarstvo, razredna nastava

The use of a puppet in primary education

The thesis describes puppetry as a branch of art in which the puppet is a medium used in classroom teaching. At the beginning of the paper, the history of European puppetry and its development from antiquity to the 20th century is described. Facts about the puppet in the teaching process, the puppet in conflict resolution, and in monologue and dialogue are presented. The paper also writes about the puppet's influence on the child and how it encourages a positive self-image, children's independence, children's social competence, children's creativity, and language and speech creativity. The advantages of the use of a puppet in the classroom are elaborated. The puppet is a great motivational tool, it makes it easier to understand the problem from another point of view, and it encourages tolerance and empathy. Children readily accept the doll because they can easily control it and immerse themselves into the roleplay. The second part of the paper presents the results reached by the research. The research was conducted through an online survey. The aim of the paper was to investigate the application of a puppet in classroom teaching. A total of 120 respondents in the Republic of Croatia participated in the research. The survey found that 77.7% of the respondents use a puppet in class, while 22.3% do not. The research showed that there is no statistically significant difference among the respondents with regard to the workplace in which the doll was used in teaching. There is no statistically significant difference among respondents in the use of a puppet in teaching with respect to age. There is no statistically significant difference in the use of the puppet in teaching with respect to the completed course of study. There is no statistically significant difference in the application of the puppet in teaching with respect to the number of years of work experience in upbringing and education. There is no statistically significant difference in the application of the puppet between 1st and 2nd grade teachers and 3rd and 4th grade teachers.

Keywords: puppet, puppetry, primary education

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Povijest europskog lutkarstva	2
2.1. Antika	3
2.2. Srednji vijek.....	4
2.3. Razdoblje renesanse i baroka.....	5
2.4. Razdoblje prosvjetiteljstva	7
2.5. Razdoblje romantizma	8
2.6. Devetnaesto stoljeće	9
2.7. Dvadeseto stoljeće.....	9
3. Vrste lutke	10
3.1. Lutke na koncu ili marionete	10
3.2. Lutke na štapu	12
3.2.1. Javajka.....	12
3.2.2. Gigantske lutke	13
3.4. Lutke sjene	14
3.5. Ručne lutke	15
3.5.1. Ginjol.....	15
3.5.2. Zijevalica	16
3.6. Humanete.....	17
4. Lutka u razrednoj nastavi	18
4.1. Lutka u nastavnom procesu	18
4.2. Lutka i rješavanje sukoba.....	19
4.3. Monolog.....	19
4.4. Dijalog.....	20
5. Lutka i dijete	21
5.1. Lutka u poticanju pozitivne slike o sebi.....	21
5.2. Lutka i poticanje dječje samostalnosti	22
5.3. Lutka u poticanju socijalne kompetencije djece	23
5.4. Lutka u poticanju dječjeg stvaralaštva	24
5.5.1. Jezično i govorno stvaralaštvo	25
6. Metodologija istraživanja	25
6.1. Cilj istraživanja	25

6.2. Problemi i hipoteza istraživanja.....	25
7. Metode istraživanja.....	26
7.1. Uzorak ispitanika	26
7.2 Instrumenti istraživanja.....	30
8. Rezultati istraživanja	30
9. Rasprava	41
10. Zaključak	42
11. Literatura	43
12. Prilozi.....	44

1. Uvod

Diplomski rad napisan je na temu primjene lutke u razrednoj nastavi, a cilj diplomskog rada je istražiti primjenu lutke u razrednoj nastavi. Na početku rada ukratko je prikazana europska povijest i razvoj lutkarstva. Zatim se navode vrste lutaka i njihove karakteristike. Predstavljena je podjela lutki na lutke na koncu, lutke na štapu, plošne lutke, lutke sjene i ručne lutke. Svaka skupina lutaka opisana je i predstavljena kroz najpoznatije tipove i dodatne podjele. Zatim je pisano o lutki u razrednoj nastavi kroz potpoglavlja: lutka u nastavnom procesu, lutka u rješavanju sukoba, monolog, dijalog, improvizacija te lutka u socijalnoj pedagogiji. Zadnje poglavlje teorijskog dijela bavi se utjecajem lutke na dijete kroz potpoglavlja: lutka u poticanju pozitivne slike o sebi, lutka i poticanje dječje samostalnosti te lutka u poticanju socijalne kompetencije djece. U drugom dijelu rada prikazano je anketno istraživanje na populaciji učitelja na razini Republike Hrvatske kojem je bio cilj utvrditi koliki postotak učitelja koristi lutku u razrednoj nastavi te što misle koje su prednosti primjene lutke u nastavi. U radu je prikazano što o lutkarstvu govore autori, kao što je Coffou (2004), Glibo (2000), Ivon (2007), (2010), Majaron (2002), (2004), Županić Beniće (2009), (2019). Odgojitelji i učitelji koji se koriste lutkom u svom radu s djecom, naglašavaju kako se s lutkom mogu postići različiti odgojno-obrazovni ciljevi ili vrijednosti važni za razvoj i učenje djeteta, posebice u području govora i jezičnog stvaralaštva (Ivon, 2007). Majaron (2002) ističe kako se s lutkom učinkovitije potiče razvoj dječjeg kreativnog izraza i mašte, spontani usmeni izraz, govor, artikulacija i glasovne mogućnosti, vještina pisanja, rječnik.

Lutkarstvo je ukorijenjeno u tradiciju i kulturu raznih naroda. Važnost lutke za dijete kao i umjetnost jest značajna, ona potiče stvaralaštvo i nudi slobodu izražavanja. Promišljanje uloge u životu djeteta važno je za profesionalne lutkare, ali isto tako i za odgojitelje i učitelje kako bi im lutka poslužila kao svojevrsan pomagač i posrednik u komunikaciji (Županić Beniće, 2019). Lutku treba promatrati kao metaforu. Lutka je puno više od same figure, njezine mogućnosti sežu mnogo dublje od antropomorfne prikaza (Županić Beniće, 2019). Lutka je odlično motivacijsko sredstvo, poticaj za senzibiliziranje djetetova spoznajnog, socijalnog i emocionalnog razvoja. Pravilna upotreba lutke olakšava razumijevanje problema s tuđeg stajališta, potiče toleranciju te emocionalnu inteligenciju i empatiju. Dijete pomoću lutke spoznaje karaktere i raspoloženja, a lutka potiče dječji misaoni i emocionalni svijet (Ivon, 2010). Coffou (2004) navodi kako lutkovnost objedinjuje doživljaj likovnog, glazbenog, dramskog i animatorskog. Postoje zakonitosti srednjoeuropske Češke škole lutkarstva. Ta škola dopušta istraživanje, ali zahtjeva čistoću za neke pothvate. Dječje lutkarsko kazalište razvija

spoznaje, djeluje didaktički te *liječi* negativne posljedice dječjeg odrastanja. Nastavnik lutkar može probuditi i razvijati dječju maštu. Navedena autorica navodi tri viđenja lutke: lutka kao terapijsko sredstvo, lutka kao edukacijsko-didaktičko sredstvo i lutka kao poticaj za kreaciju. Ivon prema Majaron (2010) ističe kako lutka povezuje gotovo sva područja važna za djetetov razvoj, kao što su pokret, govor, suživot s okolinom i razumijevanje. Pomoću lutke dijete otkriva parabolične igre i bogatstvo metaforičnog mišljenja i stvaralaštva.

2. Povijest europskog lutkarstva

Vukonić-Žunić i Delaš (2006) navode da se ne može sa sigurnošću odrediti ni mjesto ni vrijeme postanka prve lutke. Prvi pouzdaniji podatci govore o ostacima kazališta lutaka pronađenima u Egiptu, u 1. stoljeću prije Krista u gradu Antinoju. Ondje je pronađeno lutkarsko kazalište i lutke koje su imale drvena tijela, a glavu od bjelokosti. Jurkowski (2005) navodi da je historiografija lutaka komparativno mlado polje znanstvenog zanimanja. Prva knjiga o povijesti europskog lutkarstva pojavila se 1852. godine. Dotad su lutke bile smatrane samo zabavom i znanstvenici ih nisu smatrali značajnim kulturnim fenomenom, vrijednim pažnje. Kroničari i povjesničari dugo nisu pokazivali zanimanje za lutkarstvo. Lutkarstvo se općenito smatralo minornim zabavnim žanrom nižih klasa. Nijedan ozbiljan pisac ne bi izabrao takvu temu za glavni predmet svojeg rada. Ova se situacija promijenila tek u romantizmu, s probuđenim zanosom za folklor. Folkloristi, koji su išli od sela do sela sakupljajući narodne priče i pjesme, prikupili su i mnogo podataka o lutkarstvu. Djelatnost folklorista iz 19. stoljeća pridonijela je pisanju prve povijesti europskog lutkarstva. Bila je to *Povijesti lutaka u Europi od antike do našeg vremena (Histoire des Marionnettes en Europe depuis l'Antiquité jusqu'à nos jours)* Charlesa Magnina. Mrkšić (2006) navodi kako francuski povjesničar teatra s lutkama Magnin klasificira teatarsko igranje lutkom po analogiji na dramski teatar. Ističe kako se u povijesti lutkarstva nižu tri različite faze, a to su: hijeratična, aristokratska i popularna. U prvoj hijeratičnoj fazi lutke su sastavni dio narodnih običaja i neodvojivi dio vjerskih obreda. Dalje, Jurkowski (2005) ističe da je Magnin dao važnu izjavu da je lutkarstvo kazališna grana, umjetnički oblik koji se razvio tijekom povijesti u skladu s pravilima glumačkoga kazališta. Usprkos vremenskom razmaku od gotovo stotinu i pedeset godina od prvog izdanja, Magninova *Povijest lutaka u Europi* i dalje je najvažniji izvor informacija o postojanju lutke u Europi. Povijest lutkarstva ne može se odijeliti od povijesti kazališta. Kao što se ni kazališna povijest ne može odijeliti od povijesti čovječanstva.

Bilo koji povjesničar koji istražuje lutkarstvo mora uzeti u obzir ove metodološke stavove i zauzeti stav prema njima: prvo je da je lutka trodimenzionalna figura izrađena od različitih materijala poput drva, voska, papirmašea, platna ili metala. Iako lutke predstavljaju različita stvorenja, uključujući fantastična bića i životinje, njezino glavno zanimanje još uvijek se sastoji od imitacije čovjeka. Drugo, Magnin je (prema Jurkowsky 2005) predložio tri kategorije klasifikacije lutaka, to jest one koje su korištene u ritualima i religiji; *aristokratske* i *popularne*. Prva kategorija pripada predkazališnoj uporabi lutaka, druge dvije njihovom kazališnom razdoblju. Treće je da Magnin (prema Jurkowsky 2005) nije bio jedini koji je promovirao lutkarstvo kao granu kazališne umjetnosti. Spisateljica George Sand (1877) tvrdila je slično, budući da je bila povezana s praktičnom djelatnošću svojeg sina Mauricea, lutkara. Četvrto, kazališna upotreba lutaka nije isključivala druge primjene, tako da je ova opservacija sukladna Purschkeovom (1979) zahtjevu za diferencijacijom lutkinih funkcija putem specijalne terminologije i naziva poput Puppenspiel i Puppentheater. Jurkowski (2005) se slaže da je kazališna primjena lutaka samo dio svih mogućnosti njihove uporabe. Primjena lutaka u magiji i ritualu, reklamiranju, pripovijedanju, obrazovanju ili terapiji zadivljujuća je, ali čini se nalik pragmatičkim upotrebama žanra koji se uvelike razlikuje od pravog lutkarskog kazališta, u kojem je lutki dana scenska uloga. Pojam lutkarsko kazalište vodi nas u dobro definirani svijet, barem prije postmodernističkih promjena glede razumijevanja prirode kazališta. Prije toga kazalište je bilo poistovjećeno s uprizorenjem dramskih djela putem glumaca, koji bi ušli u scenski prostor u funkciji kazališnih likova (Jurkowski, 2005).

2.1. Antika

Jurkowski (2005) smatra da se europsko kazalište razvilo u Grčkoj iz rituala u čast Dioniza, boga vina i plodnosti. Prema nekim znanstvenicima, prvi zameci kazališne tragedije proizašli su iz prikaza smrti uskrsnuća duha prirodnog života utjelovljenog u liku boga Dioniza. Mrkšić (2006) navodi kako grčki historičar Herodot piše kako je u slavu boga Ozirisa, u Egiptu vladao običaj vrlo sličan starogrčkom običaju. U spomenutom običaju djevojke su od sela do sela nosile figure veličine jednog lakta čiji su seksualni organi zauzimali veći dio tijela i bili pokretani koncima. Jurkowski (2005) navodi da nas je možda iluzija potpunog objašnjenja kazališnih korijena zaslijepila, stoga se nisu primijetila nova istraživanja poput onih egiptologa Etienna Driotona. Egiptolog Driotone otkrio je zapise i crteže magijskih rituala u Egiptu iz kojih je izvukao dokaze o dramskim predstavama iz davnog 20. stoljeća prije Krista. Sastav tekstova sličan strukturi Eshilovih tragedija, uključivao je kor i dva glumca. Pronađena je dokumentacija

u kojoj se spominje prva upotreba kipova u kazalištu. Božji lik bio je dominantan element u predstavi. Magnin prema Jurkowski (2005) je vjerovao u sveto porijeklo lutke. On je uveo ritual hijeratske lutke koji se sada koristi kao kulturna ili ritualna lutka. Lutke su bile različitih veličina. Proces pretvorbe lutke u glumca *lutkarskog kazališta* trajao je poprilično dugo. Grčke lutke, žice su imale smještene unutar njih samih, za razliku od modernih marioneta koje imaju vidljive žice. Što se tiče scenskog prostora grčki su lutkari upotrebljavali neku vrstu kutije. Ljudi koji su nosili likove i ponekad govorili u njihovo ime, kao i lutkari bili su poznati kao *thaumatopoi*. Magnin prema Jurkowski (2005) je razmišljao o dvije mogućnosti govora klasičnih lutaka. Iskrivljeni govor kojim su se služili izvođači u mnogim dijelovima svijeta i *canticum* što je oblik recitacije primjerene prikazanoj priči. Iako malo znamo o njihovom izgledu i konstrukciji, o njihovim sposobnostima za pokret i govor, moramo upotrijebiti maštu i svo znanje kako bi bilo lakše razumjeti funkciju lutaka i njihovu kulturnu važnost toga vremena (Jurkowski, 2005).

2.2. Srednji vijek

Jurkowski (2005) navodi da u srednjem vijeku lutkarstvo nije postojalo kao zasebno zanimanje, već je bilo jedno od nekoliko izvođačkih specijalnosti. Lutke su često bile kombinirane sa životinjskim izvođačima, najčešće dresiranim majmunima. Čini se da su lutke u srednjem vijeku najniže rangirane među ostalim izvođačima. Dokaz o postojanju lutaka u srednjem vijeku pojavio se tek u drugoj polovici 12. stoljeća. Ručne lutke prvi puta su spomenute u Njemačkoj u 13. stoljeću. Vjeruje se da su došle iz Azije u Europu vjerojatno iz Perzije. Lutke poznate pod nazivom *koboldi*, s kraja 13. stoljeća vjerojatno su bile ručne lutke. Na njemačkom jeziku *koboldi* znači *duhovi ognjišta*. Njihovi izvođači još se uvijek mogu naći u Španjolskoj, Portugalu i Brazilu, gdje su poznati kao *capote* ili lutke u ogrtačima. Jurkowski (2005) ističe da su u Njemačkoj postojale lutke pod nazivom *Goltburg*. To su bile ručne lutke koje su nastupale na lutkarskim pozornicama u obliku dvorca. Španjolci su koristili različite vrste *automata* prilikom godišnjih svetkovina. Jedan od najpopularnijih među svetcima bio je sveti Vincent Ferrer. Prikazivala se priča o svetom Vicenteu koji je živio u Vannesu u Francuskoj i pri kraju života poželio vratiti se u Valenciju i umrijeti u rodnom gradu. Crkva je isprva bila zadovoljna jer su predstave imale elemente koji su privlačili vjernike da dolaze na misu. Kasnije je impuls prikazivanja svetih događaja doveo do napretka kazališnih efekata, vjerskih motiva i smijeha. Predstave su uznemiravale biskupe koji su se dvoumili da li da zadrže predstave kao uspješne atrakcije ili da ih proglase bogohuljenjem koje bi trebalo zabraniti. Zabranili su rad kazališta u unutrašnjosti crkve i dopustili mu da pronade vlastiti prostor vani.

Prvo u crkvenom dvorištu, zatim na tržnici. Nova vrsta kazališta bila su iznimno popularna te je od 16. stoljeća crkva zabranila sve svjetovne predstave jer je njihova teatralnost izmakla crkvenoj kontroli, stoga nije bila korisna njenom učenju. Prvi dokaz da su lutke glumile u prikazima muke i rođenja Isusova potječe iz 16. stoljeća. Bilo je dopušteno glumiti jedino ako se dobilo dopuštenje gospodara dvorca ili u crkvenom dvorištu uz dopuštenje mjesnih priora. Jurkowski (2005) navodi kako je do promjena došlo kad su novoizgrađeni srednjovjekovni gradovi privukli sve vrste izvođača obećanjima o potencijalno velikom broju publike. Kako bi kontrolirali utjecaj zabavljača, putujući komedijaši i lutkari morali su se prijaviti gradskom vijeću za izvođačku dozvolu, koju nije bilo jednostavno dobiti. Vijećnici su uveli različite restrikcije za glumce, kako bi osigurali mir i tišinu tijekom predstava. Lutkari, koji su nekoć ovisili o dobroj volji viteza ili priora, sad su se našli u položaju da moraju kucati na vrata nekakvog općinskog vijećnika i obećavati mu da će se držati svih uvjeta koje su im postavljali. U predstavama su se pojavljivali oltari koji su u nekim slučajevima bili samo dekoracija, dok su u drugim sadržavali likove. Ti oltari nazivali su se *retabli*, to su bila kabinet-kazališta. Svećenstvo i mjesna vlast tolerirali su izvođače koji su nosili svoje *retable*. *Retabli* su se u predstavi otvarali kako bi otkrili vodoravne i okomite odjeljke s različitim tabloima i figurama. Predstavu je mogao izvoditi samo jedan glumac. Baratao bi mehanizmom dok bi *recitirao komediju*. U nekim slučajevima bio je uključen velik broj glumaca što je omogućilo direktnu manipulaciju figurama, koje su u tom trenutku postale prave lutke. Kabinet-kazališta preživjela su sve do danas u većini zemalja istočne Europe, u kojima se još uvijek izvode vjerske priče (Jurkowski, 2005).

2.3. Razdoblje renesanse i baroka

Kazalište prestaje biti dio vjerskog sredstva i popularne zabave. Postupno ga je usvojila država. Prvo u obliku velikih raznobojnih parada za posebne praznike, poput svećanih ulazaka, svadbi i trijumfalnih marševa te kao dvorsku zabavu. Mnoge divovske figure, mehanizirane ili direktno animirane, bile su uključene u uličnim procesijama, paradama ili trijumfalnim marševima kao atraktivni medij vizualne izvedbe (Jurkowski, 2005).

Lutkarstvo je pripadalo *nižim* oblicima zabave. Čak i u 16. stoljeću publika ga je poznavala jedino kao pučku zabavu. Lutkarstvo je bilo začudna pojava koja nema ništa zajedničko s istinskom umjetnošću. O lutkama se u Italiji pisalo uglavnom iz perspektive lovca na raritete. Prvi opis lutaka iz 16. stoljeća koji se odnosi se na *marionnette à la planchette* potvrđuje njegovu tajnu privlačnost. Opisuje se prvo žičano lutkarsko kazalište. Marionete su bile *lutke*

koje govore, a njihovi manipulatori i recitatori bili su lutkarski glumci. Platforma marionetske pozornice bila je u visini čovjekovog prsnog koša. Bila je dobro osvijetljena odozgo i odozdo brojnim uljanim svjetilkama i imala je žičanu mrežu nategnutu preko okvira pozornice. Marionete su imale glavu napravljenu od papirmašea, tijelo i noge od drveta, ruke od užeta i stopala od olova. Sve su bile odjevene u raznobojnu odjeću, s cipelama, kosom i drugim ukrasima kakve su nosili i ljudi. Imale su željeznu šipku pričvršćenu na glavu i četiri svilene uzice privezane na rukama i nogama. Lutke su pokretane pomoću uzica. Veće su družine mogle imati do sto lutaka, a samo jedan glumac bi čitao ulogu. Ispred glumca nalazio se tekst. Tekst je bio u različitim bojama i označavao promjenu glasa. Crvena boja označavala je glas dame, plava odraslog muškarca, a zelena glas lakrdijaša (Jurkowski, 2005).

Jurkowski (2005) navodi kako je lutkarstvo kao kazalište bilo potpuno razvijeno u 17. stoljeću u Italiji. Dokaz o ranom kazališnom obliku lutkarstva zapravo je rijedak. Isto je bilo diljem cijele Europe. U Francuskoj su lutke nazivali mnogim imenima. Neke od njih su *marmouzette*, *mariette*, *marotte* i napokon, *marionnette*. *Marionnette* je konačno zamijenila sve druge nazive i preživjela do danas. Prema Magninu, izraz *marionnette* vuče korijene iz godišnje venecijanske proslave Djevice, prilikom koje su nošeni drveni kipovi Djevice Marije. Stoga bi *marionnette* bila umanjena naziva, iako je ovo samo pretpostavka. Mrkšić (2006) navodi kako riječ *marioneta* dolazi od *Mrionne* (Marija). Lutke vođene odozgo dobile su ime prema Majci Božjoj.

Jurkowski (2005) tvrdi da u Engleskoj također postoji dosta dokaza o lutkarstvu. Neke uključuju Shakespeareove usporedbe, ali ni ondje ne postoji čvrst dokaz o oblicima i repertoaru. Nadalje, postoje česta svjedočenja o talijanskim i engleskim *motions*. Teško je zaključiti što je bio razlog za ovaj nedostatak zanimanja za dramsko lutkarsko kazalište u korist mehaničke *slikovne zabave*. Pretpostavlja se da je Italija bila kolijevka renesansnog i baroknog lutkarstva. U njoj je rođena *commedia dell'arte*, koju su izvodili glumci i lutke i koja se zatim proširila diljem Europe. Talijani su u europsko lutkarstvo usadili novu energiju. Francusko lutkarstvo slijedilo je talijanske modele, usprkos vlastitim tvrdnjama o originalnosti. Englezi su znali kako kombinirati talijanski uzorak s vlastitim zanatskim sposobnostima i smislom za humor. Natjecali su se s talijanskim utjecajem u srednjoj Europi. Pogotovo u Njemačkoj, gdje su se često mogli pronaći engleski komedijaši sa svojim glumcima i lutkarima. U ono vrijeme nije bilo lako baviti se lutkarskim poslom. Kako bi lutkar napustio tržnicu ili sajmište, morao je steći zaštitu vojvode, princa ili kardinala, što je bio jedini put do uspjeha i sigurnosti. Drugi problem bio je opasan život na cesti. U Engleskoj su se lutkari morali jako truditi kako bi izbjegli da ih

zamijene s lopovima ili prošnjacima. Protiv njih je bio uperen elizabetinski Zakon o lutanju. Zatvorili bi ih s drugim lualicama poput seljaka bezemljaša, nezaposlenih radnika i lažnih prosjaka. Daljnje poteškoće stvarali su vlasnici tvornica. Gradsko se vijeće 1660. tužilo na lutkarske predstave jer su odvlačile nižu sortu ljudi od njihova posla u tvornicama. Molili su kralja da ograniči posjet tih nepoželjnih zabavljača. U središnjoj Europi općinska vijeća imala su privilegiju da sama odlučuju o tim stvarima. Registri njemačkih gradova puni su peticija u kojima se traži dozvola za izvođenje različitih predstava. Lutkarstvo je obično bilo dovođeno u vezu s akrobacijom i ponekad s medvjedićim plesom. Stoga ne iznenađuje što su još uvijek bili upotrebljavani stari nazivi poput *zalozi* za lutke i *Dockenkomödie* za lutkarske predstave. Kad bi lutkar i dobio dozvolu, općinske bi vlasti nametnule stroge uvjete, prijeteći kaznom i ukidanjem dozvole ako ijedan od tih uvjeta bude prekršen (Jurkowski, 2005). Mrkšić (2006) navodi kako su u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću sve komedijante i lutkare smatrali lijenčinama, lualicama i kradljivcima. Dozvolu za djelatnost dobivali su kako bi se u danom mjestu predusreli prosjačenje i krađa. Lutkarski način života je nestabilan i nesiguran. Prema Jurkovskom (2005) u Španjolskoj nije bilo teško dobiti dozvolu za izvođenje ako bi izvođači pristali podijeliti zaradu s jednom od mnogobrojnih dobrotvornih bratovština ili bolnica. Iako, španjolski lutkari nisu bili potpuno slobodni od progona Inkvizicije. Povijest lutkarskog kazališta iz 17. stoljeća razdvojilo se u pet dijelova. Dva su rođena u Italiji: *commedia dell'arte* i lutkarska opera. Druga dva su nastala u drugim zapadnim zemljama: sajmišno kazalište i komična opera u Francuskoj. Peti žanr razvijen u Španjolskoj bio je oblik kazališta koje je sačuvalo staru tradiciju, a istovremeno usvojilo mnoge tehničke inovacije i omogućilo lutkarskim predstavama da se natječu s glumačkim družinama (Jurkowski, 2005).

2.4. Razdoblje prosvjetiteljstva

Prema Jurkovskom (2005) u 18. stoljeću lutkarstvo dobiva mnogo novih elemenata. Lutkarsko kazalište u Engleskoj postalo je ravnopravno drugim kazališnim oblicima. U njemu su djelovali obrtnici i umjetnici s izuzetnim vještinama. Na lutkarstvo se gledalo kao na alternativnu karijeru zato što se činilo da nudi različite mogućnosti, osobito onima sa satiričkim namjerama. U drugoj polovici 18. stoljeća na lutkarskom se polju pojavio novi fenomen. Poznat pod nazivom *fantoccini*, koji je označavao komplicirane žičane marionete sposobne da izvode trikove i da se preobraze. Europski lutkari napuštaju suradnju s akrobatima i mađioničarima. Razvili su se novi zabavni žanrovi i putujući lutkarski izvođači. Nove popularne predstave koje su uključivale igrokaz sjena, prikaze automata ili izvedbe mehaničkog kazališta s plošnim

likovima zvane *theatrum mundi*, putovale su diljem Europe. Mrkšić (2006) također navodi kako je u 18. stoljeću bilo mnogo lutkara koji su putovali Europom da pokažu svoj *theatrum mundi* kako bi prehranili sebe i svoju obitelj. Po gradovima su se pojavljivali plakati koji su najavljivali kako je stigao novi *theatrum mundi*. Jurkowski (2005) navodi kako su različite političke i društvene situacije u europskim zemljama omogućile razvoj različitih oblika zabave. No putujući izvođači diljem europskih zemalja nudili su otprilike iste izvođačke vrste. Teško je formirati bilo kakvu dosljednu definiciju lutkarstva u 18. stoljeću zbog raznolikosti njegovih manifestacija. U Engleskoj i Francuskoj lutkarstvo se pretvorilo u *lutkarsko kazalište*, koje je slijedilo repertoar i druge aspekte dramskog kazališta tog vremena. Poput uređenja gledališta, koje određuje kazališne forme i pridonosi njegovu razvoju. U mnogim drugim zemljama putujući izvođači vezali su lutke uz druge oblike zabave, kao što su izložbe automata i druge vrste pokretnih slika. Oni su ostali zabavljači više nego išta drugo. Paradoksalno, njihov je rad imao stanovitu obrazovnu važnost. Osim toga, *theatrum mundi* uveo je tehnološke napretke, u uporabi optičkih i mehaničkih izuma. Zasluga većine putujućih izvođača sastoji se u tome što su osigurali nastavak popularnog kazališta. Iako su imali niz službenih i društvenih prepreka, uspjeli su ga sačuvati za bolja vremena koja su se uskoro i pojavila u razdoblju romantizma. Tada su obrazovane klase otkrile popularno lutkarstvo kao značajni aspekt narodne kulture (Jurkowski, 2005).

2.5. Razdoblje romantizma

Pjesnici su počeli tražiti inspiraciju u narodnim izvorima poezije. Istražujući ih ne bi li pronašli izvore vlastite nacionalne kulture. Mali su pjesnici putovali ruralnim krajevima kako bi pronašli direktnu inspiraciju iz pjesama mjesnih seljana. Etnolozi su posjećivali velika i mala sela marljivo zapisujući stare priče, legende i poslovice. U svakoj zemlji je bilo drukčije. Seoske sredine sačuvale su mnogo više od industrijaliziranih sredina. Lutkari su često posuđivali različite atraktivne trikove ili književne teme od drugih izvođača (Jurkowski, 2005).

Jurkowski (2005) navodi kako se lutkarska djelatnost romantizma, s izuzetkom nekih njemačkih romantičkih *umjetničkih* skupina, preporučuje kao narodno ili popularno kazalište. Svi su imali ulogu u romantičkom pokretu na različitim razinama. Ponekad kao izvor filozofske aluzije, ali također i u ostvarenju nekih aspekata romantičkog programa, osobito kad su lutkari sudjelovali u narodnom pokretu. Lutkarske skupine, odabrane su između mnogih narodnih i popularnih kazališta kako bi istaknule svoje posebne romantičke funkcije, kako bi bili u skladu s duhom tog vremena. Izvedbe su bile raznovrsne, odgovarajući različitim potrebama publike

ranog 19. stoljeća. Neobično češko lutkarsko kazalište je primjer razmjene vrijednosti između narodnog (seoskog) i popularnog (gradskog) lutkarstva. Mrkšić (2006) navodi da su lutkari koji su uživali kod državnih organa, bili podvrgnuti mnogim drugim konkretnim ograničenjima. Neka od ograničenja bila su odredbe po kojima se smjelo igrati samo poslije službe Božje, ali samo nedjeljom i praznikom. Nisu smjeli igrati ni petkom, a ni u posne dane, ni na Božić, ni na Uskrs, ni na praznik Sviju svetaca, ni na Cvjetnu nedjelju. Jurkowski (2005) ističe da zanimljivost češkog lutkarskog kazališta leži u aktualnosti njegovog postojanja kao seoskog kazališta, koje je imalo sve karakteristike gradske popularne umjetnosti. Ovaj češki fenomen dokazuje da društveno podrijetlo umjetnosti (u ovom slučaju kazališne umjetnosti) nije odlučujući čimbenik u karakteru lutkarskog kazališta. Jednako je bitno njegovo sudjelovanje u kulturi i ideologiji, dokazujući se vrijednim partnerom u određenim kampanjama.

2.6. Devetnaesto stoljeće

Tijekom 19. stoljeća mnoge su družine počele uviđati prednosti rada u stalnim kazalištima. Proces je bio povezan s društvenom ulogom koju je lutkarsko kazalište počelo poprimati, ali je imalo veze s pojavom novih oblika zabave. U početku 19. stoljeća prevladavali su stari oblici lutkarske prakse. Većina lutkarskih izvođača putovala je u stalnoj potrazi za novom publikom, što je bilo prijeko potrebno s obzirom na to da se njihov repertoar često sastojao od samo jedne ili dviju drama. Ponude lutkara nisu se mnogo razlikovale pa zato nisu mogle na duže vrijeme privući publiku na jedno mjesto. Zbog toga su se lutkari selili iz grada u grad, čak i iz jedne zemlje u drugu (Jurkowski, 2007).

2.7. Dvadeseto stoljeće

Lutka je tijekom 20. stoljeća postala predmet estetskih analiza i razmatranja te se činilo da je osvojila sigurno i stalno mjesto u svijetu kazališta. Do razvoja je došlo u trenutku kada je europska umjetnost krenula novim smjerom pod utjecajem modernističkih ideja. Način lutkina života u kazalištu znatno se promijenio nakon što je bila podvrgnuta raznoraznim kazališnim eksperimentima (Jurkowski, 2007).

Jedna od najznačajnijih promjena je bila ona po kojoj je lutka ekspresivno lišena svakog pokreta dok su se izvođači prema njoj i dalje odnosili kao da je živi lik. Animaciju je zamijenila animizacija. Animizacija je lutkarski izraz za obožavanje lutke. Lutka je prestala postojati kao autonoman subjekt, postala je ono što u stvari jest, objekt u rukama svog izvođača (Jurkowski, 2007).

3. Vrste lutke

3.1. Lutke na koncu ili marionete

Marionete su najzahtjevnije lutke za izradu. Pokreću se koncima. Sastoje se od figure pokretnih udova, niti konaca i kontrolnog mehanizma. Konac je pričvršćen na kontrolni mehanizam koji lutkar drži u ruci i na samu lutku. Marioneta je najsličnija čovjeku od svih lutaka jer može hodati, skakati, saginjati se, micati rukama, klimati glavom (Županić BeniĆ, 2009).

Marioneta je ujedno svojevrsna metafora za čovjekov život jer ovisi o nekome tko je gore; u slučaju marionete to je samo glumac lutkar koji joj određuje hoće li, kada i kako živjeti, a kada će poput beživotnog objekta čekati na ponovni tračak života. (Županić BeniĆ, 2009, str. 88)

Podrijetlo i postanak marioneta seže u daleku prošlost, ali teško je točno odrediti mjesto i vrijeme. Lutke su služile kao vjerski simbol, predmet zabave i dekoracija (Županić BeniĆ, 2009). Ponekad su lutke marionete pogrдно zvali drvenim Marijama (Glibo, 2000):

Drvene Marije, dakle, su djevojke koje su se držale ukočeno "kao da su kuhaču progutale", osobito kad su nedjeljom ili praznikom obukle novu rubinu s bezbroj pomno izglačanih nabora s prednje i sa stražnje strane, kad su svezale oko pasa kićene pregače, kad su obule nove, čvrste i uske cipele na kojima kao da su se hodajući ljuljale, kad su povezale svilene šarene pregače, a ispod njih spustile kosu i učvrstile velne šećernom vodicom, pa se još nacrvenjele po obrazu crvenim papirom, a obrve podvukle ugarcima s domaćeg ognjišta. Stidljivi i mučaljivi muškarci su podrugljivce podsjećali na drvene svece, ne samo oni koji su se držali kao lutke, nego i sve lutke, pa i one s kojima su se djeca igrala, a osobito one s kojima bi slučajno zalutao kakav putujući lutkar na rasklimanim kotačima, bile su za njih drvene Marije. (Glibo, 2000, str. 219-220)

U Italiji u 10. stoljeću slavio se veliki praznik pod nazivom *Festa della Marie*. Održavao se u spomen kada su tršćanski mladići zarobili 12 djevojaka, ali su ih Venecijanci oslobodili. Na taj bi dan svake godine nosili 12 djevojaka, a s godinama se broj djevojaka smanjivao. Na kraju su ih zamijenili velikim drvenim lutkama koje su se nazivale *drvene Marije*. Trgovci su male kopije tih velikih lutaka prodavali pod nazivom marionete. Treći izvor kaže da se naziv marionete pojavio u 16. stoljeću u Europi. Naziv dolazi od imena Djevice Marije. Glavni likovi u crkvenim lutkarskim predstavama prozvani su *male Marije* odnosno marionete (Županić BeniĆ, 2009).

Marioneta je u Europu došla s Bliskog istoka. Opisana je u indijskim epovima, u Kini imaju izričito dugu tisućljetnu povijest, spominjali su ih Aristotel, Platon i Ksenofon, a pronađene su i u egipatskim grobnicama. U ranijoj povijesti Europe marionete su zabavljale plemstvo na dvorovima. Kasnije su bile korištene u svrhu crkvenih ceremonija i prikaza biblijskih tema. Danas marionete najviše vežemo uz Češku, a marionetska kazališta zaštitni su znak Praga. Bile su izrađene od drveta, a stilski su podsjećale na religiozne barokne skulpture. Lutkar bi mijenjao glas i kontrolirao pokret lutke. Marionetske predstave možemo vidjeti u kazalištima u Pragu. Posjećuje ih publika iz cijeloga svijeta (Županić BeniĆ, 2009).

Coffou (2004) objašnjava da se marioneti zglobovi podižu pomoću *križa* iznad lutke pa se dobiva dojam lutkina kretanja po podu.

Osnovna struktura i anatomija marioneta nije se puno mijenjala kroz povijest. Sastoje se od triju osnovnih elemenata: tijelo lutke, mehanizam za animaciju lutke i niti konaca pričvršćene na kontrolni mehanizam i dijelove lutke. Tijelo je pojednostavljena stilizacija čovjeka, životinje ili nekog izmišljenoga lika. Konci pričvršćeni na lutku i kontrolni mehanizam omogućavaju pokretanje i pomicanje lutke. Kontrolni mehanizam lutkar drži u ruci i pomoću njega pokreće lutku. U Europi prevladava križni kontrolni mehanizam. U kineskoj tradiciji prevladava kontrolni mehanizam u obliku ploče s držačem (Županić BeniĆ, 2009). Marionete simboliziraju manipulaciju jer je važna osoba iznad njih i prisiljava ih na kretanje. Dijete može osjetiti *društvene modele* i *relativnost podataka*, upravljajući marionetom. Animirajući marionetom dijete je u položaju *važne osobe* u odnosu na svoju lutku (Majaron, Kroflin, 2004).

Slika 1. Lutka na koncu ili marioneta

3.2. Lutke na štapu

Pod lutke na štapu ubrajamo sve lutke koje pokrećemo i kontroliramo pomoću štapa i žica. U tu skupinu pripadaju najjednostavnije lutke koje djeca mogu lako izraditi. Dijete može nacrtanu figuru izrezati i pričvrstiti za štap. Svaka lutka za sjene je također i štapna jer ju također kontroliramo štapom. Lutkama na štapu pripadaju i velike lutke koje nekoliko animatora pokreće štapovima (Županić Benić, 2009). lutka na štapu je zapravo svaki predmet nataknut na drveni štapić koji pomičemo pomoću vodilice. To je diljem svijeta najčešći tip lutke (Varl, 1999).

Slika 2. Lutke na štapu

3.2.1. Javajka

Županić Benić (2009) navodi da je Javajka jedna vrsta lutke na štapu. Prvi puta je zapažena kao specifična vrsta Dalekog istoka. Ona može biti spoj dviju vrsta lutaka. Na primjer zijevalice i lutke na štapu ili gigantske lutke na štapu koje možemo vidjeti na karnevalskim povorkama koje pokreće veći broj animatora. Lutke na štapu se pojavljuju u različitim oblicima. Dobar je početak za svakoga tko se želi baviti lutkarstvom. Može biti složena, ali može biti i izričito jednostavna i praktična za rad s djecom. Dimenzije lutke nisu određeni, a važno je da bude lagana kako težina ne bi ometala animaciju. Coffou (2004) navodi kako se javajka sastoji od štapa (glave) i žice koje podižu ruke. Županić Benić (2009) ističe da krajevi štapa i žice trebaju biti zaobljeni kako ne bi došlo do ozljeda prilikom animacije. lutka javajka je dobila ime po otoku Javi s kojeg potječe. Ruke su duge i savitljive u zglobovima ramena, laktova i šaka. Javajke imaju trodimenzionalnu oblu glavu, gornji dio tijela i ruke. Drveni štap koji prolazi kroz tijelo i vrat lutke fiksiran je s unutrašnje strane lubanje. Lubanja je u jednom dijelu šuplja kako bi animator mogao pomicati glavu lijevo-desno. Ramena, trup, donji dio tijela i

ruke čine zasebnu cjelinu, odvojenu od glave. Poželjno je da unutrašnjost trupa bude šuplja, kako bi štap mogao nesmetano okretati i pomicati glavu lutke. Donji dio tijela čini suknja i kod muških i ženskih likova. Kostim može biti detaljno razrađen, a takve lutke mogu djelovati vrlo nakićeno i bogato. Haljina skriva ruku animatora, a štap izlazi iz glave. Ruke lutke se pokreću žicama pričvršćenim na dlanove. Postoji više načina pričvršćivanja žice na ruke. Žica može biti pričvršćena na sredini dlana, a može biti pričvršćena i za zglob dlana. Jedan animator animira jednu javajku. Coffou (2004) navodi kako ponekad jednu lutku animiraju dva lutkara. Županić Benić (2009) ističe da se klasična javajka animira odozdo. Animator je iza paravana. U jednoj ruci drži štap i animira glavu, a u drugoj drži žice i njima animira lutkine ruke.

3.2.2. Gigantske lutke

Gigantske lutke na štapu također su vrsta štapne lutke. Takve lutke mogu biti velike i po nekoliko metara u visinu, dužinu i širinu. Za takve lutke vrlo je važan odabir odgovarajućeg materijala. Dobar materijal za gigantsku lutku mora biti čvrst i lagan. Sama konstrukcija lutke mora biti čvrsta kako ne bi pri lomu ozlijedila animatora. Pokreće je veći broj ljudi (Županić Benić, 2009). Gigantske lutke atrakcija su zbog same veličine i načina na koji se kreću. Takve velike lutke najprikladnije su za ulične performanse i karnevalske povorke (Županić Benić, 2019). Glibo (2000) navodi da ako se gigantska lutka navlači na glavu zove se naglavna lutka. Velike lutke obično se nose na tijelu (Coffou, 2004).

3.3. Plošne lutke

Plošne lutke su dvodimenzionalne, odnosno nemaju bočnu masu te se ne mogu na pozornici kretati. Ako se oslikaju s obje strane, mogućnosti animacije i igre na sceni su veće. Mogu se izraditi bez pokretljivih dijelova, s djelomično pokretljivim dijelovima ili pak s gibljivim spojevima (Vukonić-Žunić i Delaš, 2006). Plošne lutke su važne za poboljšanje vizualne senzibilnosti i orijentacije u prostoru. Pomažu pri prenošenju crteža u pokret u odnosu na neku drugu animiranu formu (Majaron, Kroflin, 2004).

Slika 3. Plošne lutke

3.4. Lutke sjene

Lutka sjena za razliku od svih ostalih vrsta lutaka u kazališnoj izvedbi nikada nije vidljiva kao objekt, već samo kao sjena odnosno iluzija koju stvara svjetlost. Ona kao predmet ne oponaša živo biće, već oponaša sjenu živog bića ili predmeta (Županić Benić, str 51, 2009).

Lutke sjene su neka vrsta preteče filma. Film sadrži pokretnu sliku, a lutka sjene je poput filmske vrpce (Županić Benić, 2009). Sjene su još prije otkrića filma bile *kolor-film* starog i srednjeg vijeka Dalekog istoka. Kazalište sjena najviše se razvilo u Kini. Lutke su bile izrađene od kože, prozirne i ukrašene bojom. Predstava je djelovala kao oživljeni vitraj (Glibo, 2000). Povijest lutke sjene seže u Daleki istok. Lutka sjene ima bogatu tradiciju u zemljama u Indiji i Kini odakle se proširila na Indoneziju, Tajland, Bali, a preko Turske i Grčke u Zapadnu Europu. Lutke sjene izrađuju se od kože, drveta, kartona ili papirusa. Doživljaj se upotpunjuje kombinacijom svjetla i platna. Lutke su dvodimenzionalne, to jest plošne. Djeluju poput pokretnih sličica. Mogu biti transparentne ili samo siluete, to jest obrisi. Izričito je važno precizno izrezati rubove lika. Idealne su za prepričavanje priča ili glumu uz glazbu. Najjednostavniji izraz takve lutke sjene jest sjena naših ruku na zidu. Kod takvih sjena ne trebamo ništa izrađivati, već su dovoljne naše ruke. Lutke sjene mogu se lako izraditi i prenijeti, a scena se brzo postavlja. Postoje dvije vrste lutke sjene. Prvu skupinu čine transparentne sjene, izrađene od prozirnog materijala. Drugu skupinu čine lutke izgrađene od neprozirnog materijala. Tradicionalne istočne lutke sjene najčešće su plošne, dvodimenzionalne i transparentne. Položaj tijela prikazan je kao u doba drevne egipatske i rane antičke umjetnosti. Najčešće su lutke bile načinjene od kože životinja. Koža se istanjila, zatim bojala te bi se izbušile brojne rupice. Rupice su davale određenu čar lutkama i sjenama. Danas se lutke sjene

izrađuju od različitog materijala. Na nekim mjestima propuštaju svjetlost dok na drugima ne, kako bi postigle određeni efekt. Lutke sjene su pogodne za rad i animaciju s djecom (Županić BeniĆ, 2009).

Slika 4. Lutke sjene

3.5. Ručne lutke

Vukonić-Žunić i Delaš (2006) ističu kako se sve one lutke za čije je pokretanje važna ruka lutkara nazivaju ručnim lutkama. U tu skupinu pripadaju ginjol, zijevalice i prstolutke. Županić BeniĆ (2009) navodi kako su ručne lutke doživjele procvat na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće jer su bile idealne za izvođenje predstava na ulici. Tada je lutkarstvo bilo obiteljski zanat, a širile su ga putujuće družine. Tako se lutka približila običnom čovjeku. Ručne lutke navlače se poput rukavica i pokreću pomicanjem prstiju, rotacijom šake i pomicanjem podlaktice. Lutka ovisi o finim minimalnim pokretima jer se cijelo njeno tijelo pomiče i ovisi o pokretima šake animatora. Djeca najlakše prihvaćaju ručnu lutku jer ju mogu lako kontrolirati i manipulirati njome. Ručne lutke su najprimjerenije za likove koji puno pričaju ili trebaju nešto držati u rukama. Praktične su kada priča ima puno likova, a malo animatora. Ručna je lutka primjerena za početnike jer ju je lako izraditi i njome glumiti pa se nije teško uživjeti u lik. Postoje dvije vrste ručnih lutki, to su: ginjol i zijevalica.

3.5.1. Ginjol

Ginjol je lutka koja se navlači na ruku poput rukavice, zbog čega se i zove lutkom rukavicom. Kažiprst pokreće glavu, a palac i mali prst pokreću ruke. Vrlo je jednostavna lutkarska forma. Anatomija ginjol lutke sastoji se od tri dijela: predimenzionirana glava, izražene ruke i tijelo. Glava i ruke su najizraženiji elementi, noge se obično ne dodaju, a ako

lutka ima noge, one slobodno vise. Glava je predimenzionirana obzirom na tijelo, kako bi bila bolje vidljiva. Izraz lica je karikiran i naglašene osobnosti. Ruke se sastoje od malih rukava haljine i velikih dlanova. Kostim treba biti jednostavan kako bi glava i ruke došle u prvi plan. Kostim treba biti dosta dug da seže skoro do lakta. Ruka lutkara je tijelo lutke. Kažiprst pokreće glavu, a palac i ostali prsti pokreću ruke. Položaj glave naglašava lutkino raspoloženje (Županić Benić, 2009). Coffou (2004) navodi da su ginjoli lutke na tri prsta odlične za dječje ruke, takve lutke mogu micati rukama, okretati se i usmjeravati glavu. Animacija lutaka se uči dulje vrijeme, a pogotovo kada su djeca u pitanju. Bez edukacije, lutke se pojavljuju nekontrolirano. Osim samog kretanja, bitno je uvježbati i usmjeravanje lutkinog pogleda (Coffou, 2004).

Slika 5. Ginjol

3.5.2. Zijevalica

Zijevalica je ručna lutka koja se animira navlačenjem na ruku. Njezina je posebnost u tome što prsti lutkarove ruke otvaraju i zatvaraju lutkina usta. Nastala je kako bi se što više oponašao čovjek ili životinja. Svojim naglašenim gibanjem usta jako podsjeća na otvaranje i zatvaranje usta kod čovjeka ili na otvaranje i zatvaranje njuške kod životinjskog lika (Varl, 2001). Zijevalica je lutka koja se navlači na ruku. Ruka iznutra otvara i zatvara lutkina usta. Zijevalice su najpogodnije kada je kod lutke najizraženiji govor. Najčešće se prikazuju životinjski likovi, ali mogu se prikazati i ljudski likovi i izmišljena bića. Zijevalice nemaju ruke, stoga sve emocije pokazuju ustima. Idealne su za primjenu s djecom jer djeca vole životinje i izmišljena bića koja pobuđuju maštu. Anatomija zijevalice sastoji se od glave s izraženim ustima i tijela na koje se mogu našiti ruke i noge. Glava je najveći dio lutke jer je fokus

gledatelja upravo na pokretima glave. Usta su napravljena tako da se mogu otvarati i zatvarati. Zijevalice mogu imati ruke i noge koje se pomiču, a takve zijevalice pomiču dva animatora. Zijevalica se pokreće tako da je jedna ruka u glavi, a druga pokreće tijelo (Županić BeniĆ, 2009). Na prednjem dijelu trupa izrezana su dva jajolika otvora u koje dolaze rukavi i dlanovi ruke. Otvori su veliki kako bi lutkar brzo mogao gurnuti svoje ruke u njih. Rep može biti samo prišiven, a može biti i pričvršćen žicom (Varl, 2001).

Slika 6. Zijevalica

3.6. Humanete

Humanete su velike lutke na tijelu, pričvršćene oko vrata. Često su plošne, a obično se koriste kako bi se prebrodio strah od grupe, na pola je puta do glume (Majaron, Kroflin, 2004). Humanete se kao forma isključivo koriste u radu s djecom. Nisu dio kazališnih formi i vrsta lutki. Ovakva tjelesna lutka zorno prikazuje djetetov alter ego. Izrađuje se od starog papira ili velike papirnate vreće te kao takva može visjeti oko vrata dok su joj noge i ruke pričvršćene na djetetove. Dijete ima osjećaj da je *skriveno* jer nosi lutku pred sobom. Lutkini pokreti ovise o njegovim pokretima, što ga potiče da eksperimentira s različitim načinima slanja neverbalnih poruka. To je djetetov pravi alter ego, ja-lutka. Takva je lutka zanimljiva zato što dijete sebe vidi *drugačije* iz nove perspektive (Ivon, 2010).

Slika 7. Humaneta

4. Lutka u razrednoj nastavi

4.1. Lutka u nastavnom procesu

Temeljna težnja učitelja je stvarati poticajnu okolinu i pedagoške postupke koji će poticati inicijativu i autonomiju. Jedna od glavnih vodilja je biti arhitekt dječje okoline, a što manje voditelj i administrator (Ivon prema Nenadić-Bilan, 2000). Lutka u nastavi ne smije prevladavati, s njom ne treba pretjerivati. Sve može postati lutka, stoga su lutke svuda oko nas, samo je treba oživjeti. Nastavnik koji koristi lutku može probuditi i potaknuti maštu učenika. Autorica Coffou smatra da postoje tri viđenja lutke u nastavi. Prvo viđenje lutka kao terapijsko sredstvo, kao medij razbijanja psiholoških barijera, oslobađanja strahova, frustracija i opuštanja. Drugo viđenje lutke je kao edukativno-didaktičko sredstvo izražava nastavne sadržaje, živi u njima i povezuje ih sa subjektom. Treće viđenje lutke je kao poticaj za kreaciju (likovno-grafičko-scensku, govorno-scensku i literarno-režijsku) (Coffou, 2004).

Primjenu lutke u nastavi i njezino snažno djelovanje na upamćivanje, potkrepljuje teorija o istovremenom korištenju lijeve i desne polutke mozga. Kako bi nastava bila suvremena potrebno je koristiti postupke koji potvrđuju učinkovitost učenja koje djeluje na obje strane mozga. Postupci koji dokazano djeluju na lijevu i desnu polutku mozga su pjevanje tvrdnji ili oživljavanje brojeva crtežom, ali i upotreba lutke u nastavi (Tomasović, 2016, prema Bognar, 2009).

4.2. Lutka i rješavanje sukoba

Kad djeci koja su se posvađala ponudimo lutku, verbalizirat će ljutnju i polako početi razumijevati zbog čega se ljutnja pojavljuje. Lutka će u tim situacijama postati oblik konstruktivnoga pomagača koji omogućuje da se potraži pravo rješenje i prava reakcija. Uključivanjem lutke u razne problemske situacije dijete lakše nauči da sukobi i njihovo prevladavanje predstavljaju dio života. Prikazivanje rješavanja sukoba lutkom omogućit će djeci da shvate zašto i kako nastaju svađe te im ponuditi odgovore na mnoga pitanja koja postavljaju. Porenta prema Ivaon (2003) navodi u istraživanju koje je provela u slovenskim školama dokazuje da lutka omogućuje bolji kontakt s okolinom i da kroz nju djeca lakše izražavaju svoje nedoumice i probleme. Djeca koja se tijekom tjedna igraju lutkama manje su agresivna, zrelija su i odgovornija. Lutke na njih djeluju opuštajuće. Djeca s lutkom doživljavaju pozitivna iskustva u razumijevanju različitosti i izgradnji prijateljstva. Istovremeno se povećava povjerenje između učitelja i djece. Lutka pomaže i pri sklapanju prijateljstva te svladavanju straha od nepoznatih situacija (Ivon, 2010).

4.3. Monolog

Monolog je razgovor sa samim osobom. Između djeteta i lutke najčešće se događa monolog. Dijete lutku gleda, opipava, stavlja na ruku, a s vremenom će s njom htjeti i progovoriti. Na početku dijete izgovara riječi, zatim rečenice, a na kraju cjelovite tekstove. Ti tekstovi su najviše vezani uz djetetov osobni život i osobna iskustva. Što je dijete starije komunikacija je složenija. Dijete s lutkom na ruci počinje govoriti samo sebi i time počinje prvi monolog. U tom govoru nesvjesno dolaze do izražaja nekih govornih vrednota kao što su boja glasa, trajanje i jačina tona. Dijete takva igra oduševljava i ono je ponavlja puno puta. Lutka potiče dijete da se igra vlastitim glasom. Dijete je i dalje u monologu, ali sada ima slušaoce, lutku. Monolog će biti odraz dječjega doživljaja svega što ga okružuje u bližoj i daljoj okolini. Također, bit će i odraz djetetovih želja i htijenja. Odraslina je dječji monolog mogućnost za otkrivanje njihova govornog potencijala i poticanje govora općenito. Svakako trebamo pokazati radost što su odabrali igru lutkom. Takvim igrom djeca će se oslobađati u govoru i još s većim veseljem uzimati u ruke scenske lutke. Dječja će se mašta sve više rasplamsavati i bit će nezaustavljivi u toj novoj igri sa scenskom lutkom (Glibo, 2000).

4.4. Dijalog

Dijete se ne zadržava dugo na monologu, ono traži dijalog. Dijalog je razgovor između dvije ili više osoba u kojem se izražavaju misli, mišljenja, uvjerenja i drugo. U igri djeteta s lutkom su to najčešće pitanja i odgovori, a ta komunikacija je pokazatelj dječjega govornog potencijala. Mlađa djeca postavljaju vrlo kratka pitanja i odgovore. Starija djeca mogu voditi dulji dijalog. Duljina dijaloga ovisi i o više faktora, jedan od njih je životno iskustvo i znanje djeteta. Dijete kojemu se više objašnjava, ima veća iskustva od djeteta kojem nije dana takva mogućnost. Bitan faktor je i djetetova neuhvatljiva mašta. Komunicirajući preko lutke djeca izmjenjuju iskustva i znanja. Dijaloški govor ima veliku ulogu u djetetovom cjelokupnom razvoju. Komunikacija može biti od djeteta na dijete, od odgajatelja na dijete ili od učitelja na dijete. Lutka je kao poticajno sredstvo govornoga komuniciranja nezamjenjiva. Dijete oduvijek ima veliku potrebu za dijalogom. Ako u blizini nema nikoga s kim bi dijete moglo razgovarati, ono s lutkom na ruci postavlja pitanja svojim igračkama. To najčešće primjećujemo kod predškolske djece. Osoba koja se brine za dijete ta dječja pitanja i odgovore treba pomno slušati. Ona mogu otkriti njihovu intimu. Mlađe školsko dijete će u takvoj igri često nesvjesno otkriti svoje male tajne. Dijalog je na neki način i početak socijalizacije djece u slobodnoj igri sa scenskom lutkom. Upravo zato što će jedno dijete s lutkom u ruci potaknuti drugo dijete da uzme lutku i da počnu komunicirati. Za igru starije djece i djece mlađe školske dobi biramo one dijaloge koji su djeci po sadržaju razumljivi i bliski (Glibo, 2000). Paljetak (2007) navodi kako lutka uvijek uspostavlja dijalog jer oko sebe stvara prizorište. Prizorište je mjesto prostorno-vremenske promjene nastale ulaskom lutke u taj prostor.

Majaron i Kroflin (2004) navode kako je u razdoblju od 1994. do 2000. godine, provedeno istraživanje na Odsjeku predškolskog odgoja Fakulteta za pedagogiju i psihologiju Pedagoškog sveučilišta u Vilniusu. Provodila se dijaloška drama s lutkama kao metoda poticaja dječje verbalne kreativnosti. Dijaloška drama s lutkama primjenjuje lutke u izvođenju neke poznate i djeci drage bajke. Cilj je poticanje dječjeg samoizražavanja. Bajka se prepričava uz pomoć lutaka, pri čemu bajka i lutke postaju poticaj za dječju kreativnost. Za metodu dijaloške drame s lutkama potrebno je da učitelj održava dijalog. Na razne načine uključuje sudjelovanje sve djece u razredu. Metoda omogućuje koordiniranje individualnih i kooperativnih aktivnosti, dok s druge strane stvara takve uvjete u kojima svako dijete može izraziti svoju individualnost. Cilj ovog istraživanja bio je poticanje kreativnih aktivnosti i samoizražavanja predškolske djece. Hipoteza istraživanja je potvrđena: sistematska primjena metode s dijaloškom dramskom lutkom u predškolskim razredima stvara okružje povoljno za dječje kreativno samoizražavanje

te potiče dječje spontane dramske igre, koje stimuliraju verbalnu kreativnost. Istraživanje je potvrdilo hipotezu da je metoda dijalofske drame s lutkama vrijedna odgojna metoda, usmjerena na djetetovu osobnost te da se temelji na ciljanom pokretanju maštom potpomognute dječje sposobnosti da preuzima različite uloge u zamišljenoj situaciji. Istraživanje je odredilo širok raspon primjene dijalofske drame s lutkom. Istraživanjem je potvrđena hipoteza da primjena navedene metode u predškolskim učionicama stvara okružje koje dovodi do djetetovog kreativnog samoizražavanja te potiče djetetovu samostalnu dramsku igru. Nadalje, potiče verbalnu aktivnost i kreativnost te također proširuje sadržaje i oblike djetetove igre. Utvrđeno je da primjena navedene metode podiže razredne aktivnosti na jednu drugu razinu i stvara preduvjete za razvoj raznih kreativnih aktivnosti (Majaron, Kroflin, 2004).

5. Lutka i dijete

5.1. Lutka u poticanju pozitivne slike o sebi

Postoji više sastavnica slike o samome sebi. Sastavnice su tjelesna, intelektualna, emocionalna, društvena i komunikacijska. Sliku o samome sebi dijete razvija između šeste i sedme godine, a sastoji se od rudimentarne svijesti i razumijevanja vlastitih unutrašnjih stanja do ocjene samoga sebe. Slika o samome sebi uključuje i svijest o vlastitoj različitosti od drugih. Razvojem djetetove slike o samome sebi raste njegova spoznajna sposobnost. Lutku treba smatrati važnim medijem uz pomoć kojega možemo optimalno ostvariti pozitivnu sliku o sebi. Dijete koje ima mogućnost igrati se lutkom brže i lakše nauči vidjeti sebe kao posebno i jedinstveno biće. Lutka mu pomaže da se dobro osjeća zbog svojih zamisli i onoga što čini. Također, olakšava mu da stekne osjećaj samopouzdanja i važnosti. Lutka se u odgojiteljevima rukama prema svakom djetetu odnosi pažljivo te mu omogućuje dijalog. Slanjem neverbalnih poruka lutka zadaje zadatke djeci, a djeca ih prepoznaju i rješavaju tako što ih verbaliziraju. Na području tjelesnoga postoje brojne mogućnosti da dijete s pomoću lutke upozna svoje tijelo. Tjelesnu građu, veličinu, funkcije, kao i detalje i raznolikost među djecom (Ivon, 2009).

U odgojno-obrazovnom radu upotrebljavamo različite vrste lutaka s pomoću kojih potičemo razvoj različitih vidova dječje osobnosti. Neke od njih su animacija igračaka i predmeta, ručne lutke, lutke sjene, lutke na štapu, marionete, humanete... Posebno je zanimljiva humaneta koja zorno prikazuje djetetov *alter ego*. Lutkini pokreti ovise o pokretima djeteta, što ga potiče da eksperimentira s različitim neverbalnim porukama. Humaneta može nastati i iz obrisa djetetova tijela. Takva lutka je djetetov pravi alter ego, ja-lutka. Na taj način dijete sebe vidi iz nove perspektive. Za vrijeme izrade obrisa tijela među djecom se razvija suradnja koja potiče proces

socijalizacije. Lutka pomaže razvoju društvenih vještina važnih za izgradnju socijalnoga ja. Kako je kreativno lutkarstvo u pravilu grupna aktivnost, ono potiče razvoj socijalnih kompetencija. Kako je suradnja nužna za odvijanje aktivnosti, djeca su motivirana na razvijanje vještine koje su potrebne za rad u grupi. Dijete se uz pomoć lutke lakše uključuje u situaciju grupe. Djeca će se lakše pomoću lutke obratiti prijatelju i razgovarati s njim. Tijekom lutkarske predstave odgojitelj ili dijete komunicira s *publikom* uz pomoć lutke. Glumac lutkar u lutkarskom kazalištu mora potisnuti svoj ego u pozadinu i svoju energiju usmjeriti na lutku. Lutka je dobra i za sramežljivo i egocentrično dijete. Sramežljivo dijete će se odvažiti na komunikaciju jer je pri tome naglašen posrednik, to jest lutka. S druge strane, egocentrično dijete lutka prisiljava da svoj ego podredi lutki. Igra lutkom djetetu omogućuje da doživi različite situacije i da nauči kako se ponašati u njima. Također, lutka može činiti što god želi, a u stvarnosti se tako ne može ponašati. Takvim igrama dijete pokazuje različite slike o sebi (Ivon, 2009).

Dijete koje koristi lutku lakše će se obratiti prijatelju, lakše će izreći svoje osjećaje, misli i ideje. Kada dijete glumi lutkom, sva djetetova energija prelazi na lutku. Lutka preuzima glavnu ulogu jer svi gledaju u nju i eventualne pogreške prepisuju lutki, a ne djetetu (Tomasović 2016, prema Majaron, 2004).

5.2. Lutka i poticanje dječje samostalnosti

Djetetova samostalnost podrazumijeva razvoj autonomije te razvoj dječje sposobnosti da samo odlučuje u granicama svojih sposobnosti i kompetencija (Ivon prema Babić, Irović, Kuzma, 1998). Za razvoj autonomije kod djeteta odlučujuće je poštovanje, razumijevanje i tolerancija. Dijete koje vidi da se njegove zamisli, osjećaji i naponi doista poštuju, poštovat će i ono što misle, osjećaju i čine odrasli, vršnjaci i druga djeca. Važno je da se odrasli služe modelom čiste komunikacije. Čista komunikacija znači da se izriče jezik prihvatanja kojim ne prijete, ne kritiziraju, ne omalovažavaju, ne šalju dvosmislene poruke, gdje nema zapovjednih poruka (Ivon prema Markočić, 2001). Ivon prema Vigotski (1976.) tvrdi da odrasli trebaju pomagati djeci da se osamostale u procesu učenja. Proširio je ideju zone *proksimalnoga razvoja*. Ta ideja podrazumijeva da dijete može razviti određenu razinu sposobnosti u vještini koja se može iskazati neovisno i bez pomoći drugih ljudi. Ako djetetu pomaže odrasla osoba ta se sposobnost može povećati. Proces učenja i razvoj dječjih sposobnosti tijekom tog procesa Ivon prema Bruner (1976.) obrazlaže kroz koncept *skeliranja*, uspoređujući taj proces s gradnjom zgrade uz pomoć građevinske skele. Gradnja zgrade analogna je razvoju dječjih

sposobnosti, a postavljanje skele analogno je onome kako odrasli mogu podupirati tu gradnju. Potpora odraslih mora odgovarati djetetovom trenutačnom razvojnom stupnju. Tijekom procesa učenja posebni aspekti skeliranja mogu biti: usmjeravanje pozornosti djece na ono bitno, pomoć u raspoređivanju zadataka na manje dijelove koje se mogu lakše svladati... Tako dijete nije prepušteno samome sebi već ga se podupire u gradnji. Ideje Vigotskoga i Brunera važne su za odgojitelje zato što ističu kako odrasli učinkovito potiču i podupiru djetetovu samostalnost. Zbog animacijskih obilježja lutke uz njezinu se pomoć lakše potiče djetetova samostalnost. U dramsko-lutkarskim igrama starija djeca mogu poticati mlađu u odabiru raznolikih lutaka. Djetetovu samostalnost treba razvijati i poticati u svim sferama života. Samo samostalno dijete je slobodno dijete. U raznim situacijama učitelj može pomoći u komunikaciji uz pomoć lutke. Djeca će prihvatiti mišljenje lutke s većim oduševljenjem zato što je lutka za dijete autoritet koji je odabralo ono samo, a ne pretpostavljeni autoritet. Na taj način lutka može biti povjerljiv posrednik između djeteta i njegove sredine, koji će mu uvelike pomoći da se samostalno uključi u mnoge socijalne i druge situacije (Ivon, 2010).

5.3. Lutka u poticanju socijalne kompetencije djece

U procesu socijalizacije djetetov razvoj odvija se u tri smjera: samokontrola; dijete raste i razvija se njegova osobnost; dijete stječe znanje, vještine, motive, aspiracije. Socijalna kompetencija zavisna je od niza varijabli kao što su socijalne kognicije, zauzimanje perspektive drugoga i organizacija mentalnih mapa društvenih situacija (Ivon prema Shaffer, 1988).

Ivon (2010) navodi kako ovisno o utjecajima iz sredine i ovisno o vlastitom izboru, dijete iskazuje prosocijalna poželjna ponašanja ili nepoželjna agresivna ponašanja. Ivon prema Eisenbergu i Milleru (1987) prosocijalno ponašanje definira kao željeno, intersocijalno ponašanje koje ima pozitivne posljedice za druge ljude. Prosocijalno ponašanje određujemo kao poželjno i nastojimo ga u djetetu podupirati i razvijati. Pozitivne komponente prosocijalnoga ponašanja: prijateljstvo, kooperativnost i fleksibilnost, a kao negativne komponente ponašanja određujemo agresivnost i hiperaktivnost. Na osnovi Piagetove (1972.) teorije vjerovalo se da se prosocijalno ponašanje javlja tek kod djece između šeste i sedme godine. Novija istraživanja iznose podatke o ranijem javljanju prosocijalnoga ponašanja. Razni istraživači slažu se s mišljenjem da je rast prosocijalnoga ponašanja ovisan o djetetovoj dobi. Neki oblici prosocijalnoga ponašanja razvijaju se tek u školskoj dobi, kao što je darivanje. Agresivnost nije neuobičajena pojava među predškolskom djecom. Agresivno se ponašanje pojavljuje već vrlo rano te se kao obilježje stabilizira oko četvrte godine života. Iako je

agresivno ponašanje očekivano u ranom djetinjstvu i promatramo ga kao razvojnu fazu, treba ga kontrolirati. Njegovu je energiju bolje usmjeravati prema prihvatljivim oblicima rješavanja situacija. Teškoće socijalizacije koje se javljaju u igri i drugim dječjim aktivnostima predstavljaju mogućnost da odgojiteljice i učiteljice uz pomoć lutke posredno dopunjuju djetetov socijalni razvoj (Ivon prema Vlahović-Štetić, 1994).

Lutke imaju vrlo važnu ulogu u djetetovom životu, djeci u predškolskoj i osnovnoškolskoj dobi treba omogućiti veliko iskustvo kreativnog procesa kroz igru. Većina učenika prvoga razreda osnovne škole u školu donosi tendenciju i ljubav prema lutkama. Lutke dolaze u mnogim oblicima koji uključuju medvjediće, vojnike, lutke ili obični komad drveta koji može postati čamac, autić ili zec. Dajući jednom objektu mnoga značenja i jedno značenje za razne predmete, dijete lakše shvaća prijelaz iz maštovitog u stvarno i iz stvarnog u maštovito (Sveršina Dobrovec, 2016, prema, Kovačić, 1981).

5.4. Lutka u poticanju dječjeg stvaralaštva

Ivon prema Cropley (1992) ističe da se stvaralaštvo sastoji od tri obilježja: intelektualno obilježje, motivacijsko obilježje i emocionalno obilježje. Odgojno-obrazovno djelovanje treba sadržavati sva tri obilježja ako želimo odgojiti djecu koja postižu stvaralački uspjeh i misle kreativno.

Mnogi teoretičari i praktičari dokazali su da je iskustvo igre optimalan način jačanja kreativnosti i imaginacije. Djeca u igri isprobavaju nove ideje, istražuju, iskušavaju i kombiniraju. Ivon prema Bateson (1995) ističe kako dijete u igri modificira svijet koji ga okružuje i isprobava stvari koje u realnom svijetu nisu moguće. Ivon prema Mitrović (1978.) iznosi da dijete u igri izražava svijet na izokrenuti način te da mu to pomaže u spoznavanju realnoga svijeta. Na taj način u djetetu se razvija sposobnost za doživljavanje realnog, a isto tako i sposobnost imaginacije. Pomoću mašte dijete se lakše uživi u različite uloge u životu, a također i lakše povezuje nemoguće. Ivon prema Supek (1970.) navodi da se djetetove izražajne funkcije odvijaju na dva načina. Prvi način je spontani, izražavanjem ili igrom, a drugi način je analitičke sposobnosti. Lutkom će dijete biti potaknuto na dublje interese i spontane reakcije. Lutka koja se dobro animira potiče dijete da se izražava na osoban način, a to je prvi korak ka stvaralaštvu. Ivon prema Miljak (1996.) navodi da se stvaralački proces kod djece može promatrati kroz tri etape. Prva faza je upoznavanje djeteta s predmetom, materijalom, pokretom i glasom. U prvoj fazi dijete lutku promatra, opipava, stišće, baca, pokušava ju na neki način oživjeti. Nakon upoznavanja slijedi druga etapa, ovladavanje upotrebom toga predmeta,

materijala, glasa. U drugoj etapi dijete shvaća lutkine mogućnosti, da lutka čini nešto što bi ono htjelo, da dijete progovara kroz lutku, da shvaća da lutka može biti prijatelj ili pomoćnik. Treća etapa je oblikovanje novih kombinacija, pravila upotrebe, dopunjavanje, dorađivanje. U trećoj fazi dijete s lutkom razvija monolog, dijalog ili govor kroz kazališnu formu (Kužat-Spaic, 1975).

U članku *Razvoj kreativnosti kao procesne drame* proučava se dječji ulazak u imaginarni svijet tijekom dramskih igara lutkom. Takve igre djetetu omogućuju razvoj kreativnosti. Igranje drugih i identifikacija sa zamišljenim likom omogućuje lakše razumijevanje života (Gruić, 2002). Ivon prema Hamre (2004) ističe tri razine na koje lutkarska predstava utječe na dijete: estetska, emocionalna i etička, a također istovremeno utječe na razvoj kreativnog mišljenja. (Ivon, 2010).

5.5.1. Jezično i govorno stvaralaštvo

Kada glumimo lutkom, govor se prirodno obogaćuje jer lutka spontano navodi dijete na govornu komunikaciju. Dijete kroz igru razvija govorne sposobnosti, pripovijedanjem drugima i komuniciranjem sa suigračima i gledateljima. U igri lutkama i jezik postaje predmet igranja. Tako se jezik ne upotrebljava samo u svrhu komunikacije već je djetetova pažnja usmjerena i na svojstva jezika. Svaku lutku karakteriziraju tri razine, a to su pokret, glas i vanjski izgled. Tako okarakteriziranje lutke djetetu pomaže da osjeti i lakše razumije simboličku situaciju. To pobuđuje djetetovu maštu, a posebno jezičnu kreativnost (Ivon prema Korošec, 2004).

Lutka potiče dijete na neobične i neočekivane jezične konstrukcije, kao što su duži monolozi i dijalozi, igranje glasovima, slogovima i riječima, izmišlja nove riječi (Ivon prema Pokrivka 1980). Djeca su vrlo osjetljiva na glazbenu strukturu jezika, stoga se često igraju lutkama i stvaraju rimovane stihove. Dijete može kroz lutku izgovarati neki umjetnički tekst, preuzimati manje jezične strukture te na taj način razvijati estetsku komponentu jezika.

6. Metodologija istraživanja

6.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bilo je istražiti primjenu lutke u razrednoj nastavi.

6.2. Problemi i hipoteza istraživanja

S obzirom na postavljeni cilj postavljeni su sljedeći problemi i hipoteze:

Problem 1: Postoji li statistički značajna razlika među sudionicima s obzirom na radno mjesto u upotrebi lutke u nastavi?

Problem 2: Postoji li statistički značajna razlika među sudionicima o upotrebi lutke u nastavi s obzirom na dob?

Problem 3: Postoji li statistički značajna razlika u upotrebi lutke u nastavi s obzirom na završeni studij?

Problem 4: Postoji li statistički značajna povezanost između primjene lutke u nastavi i radnog staža učitelja?

Problem 5: Postoji li statistički značajna razlika u primjeni lutke između učiteljica/učitelja 1. i 2. razreda i učiteljica/učitelja 3. i 4. razreda?

Hipoteza 1: Ne postoji statistički značajna razlika među sudionicima s obzirom na radno mjesto u upotrebi lutke u nastavi.

Hipoteza 2: Ne postoji statistički značajna razlika među sudionicima o upotrebi lutke u nastavi s obzirom na dob.

Hipoteza 3: Ne postoji statistički značajna razlika u upotrebi lutke u nastavi s obzirom na završeni studij.

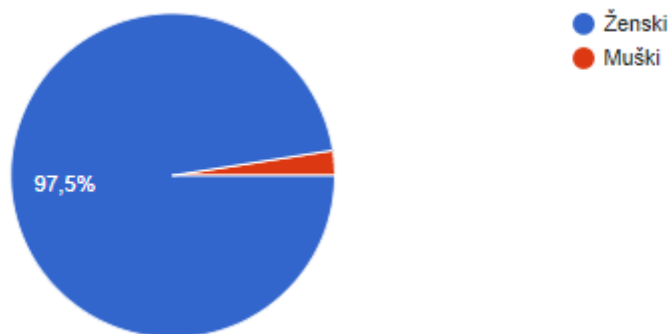
Hipoteza 4: Ne postoji statistički značajna povezanost između primjene lutke u nastavi s obzirom na godine radnog iskustva u odgoju i obrazovanju.

Hipoteza 5: Ne postoji statistički značajna razlika u primjeni lutke između učiteljica/učitelja 1. i 2. i učiteljica/učitelja 3. i 4. razreda.

7. Metode istraživanja

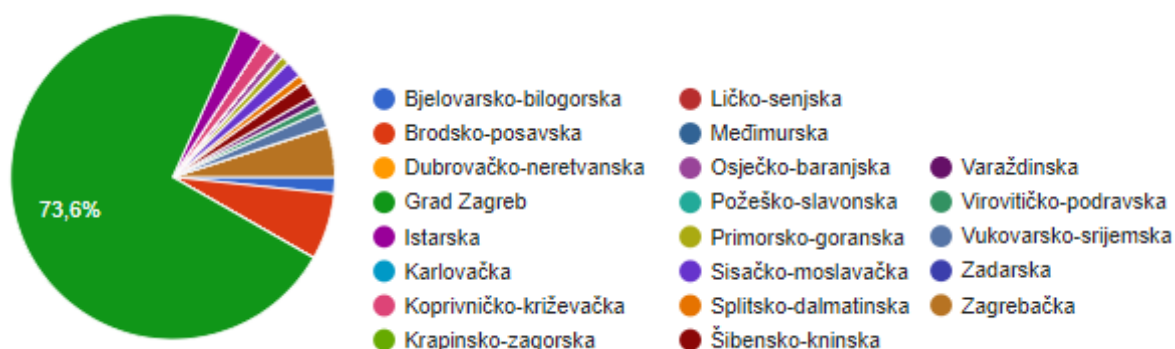
7.1. Uzorak ispitanika

Ispitanici u ovom istraživanju su učiteljice i učitelji (N = 120) Republike Hrvatske. Od 120 ispitanika 117 su ženskog spola, a to je 97,5%, a 3 ispitanika su muškog spola, a to je 2,5%.

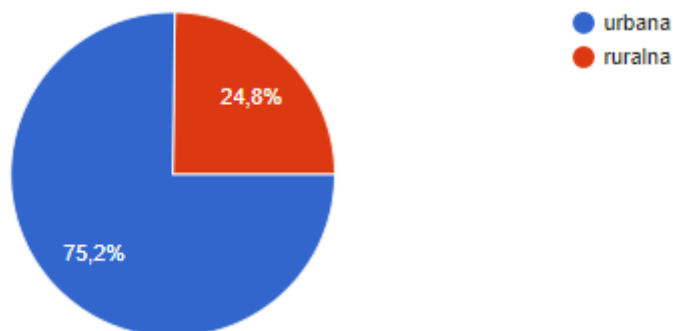
Grafikon 1: Zastupljenost sudionika s obzirom na spol

Ispitanici su iz ovih županija: Grad Zagreb, Brodsko-posavska, Zagrebačka, Osječko-baranjska, Koprivničko-križevačka, Primorsko-goranska, Sisačko-moslavačka, Splitsko-dalmatinska, Šibensko-kninska, Varaždinska, Virovitičko-podravska, Vukovarsko-srijemska i Bjelovarsko-bilogorska.

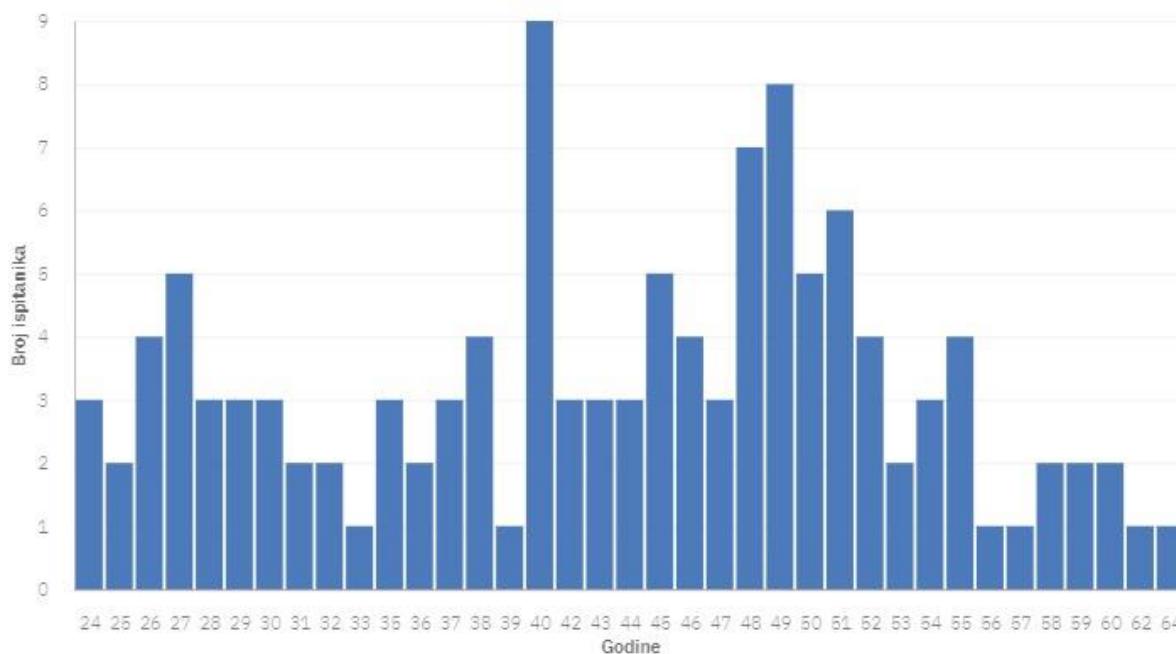
Grafikon 2: Zastupljenost sudionika s obzirom na županiju iz koje dolaze

75,2% ispitanika dolazi iz urbane sredine, a 24,8% dolazi iz ruralne sredine.

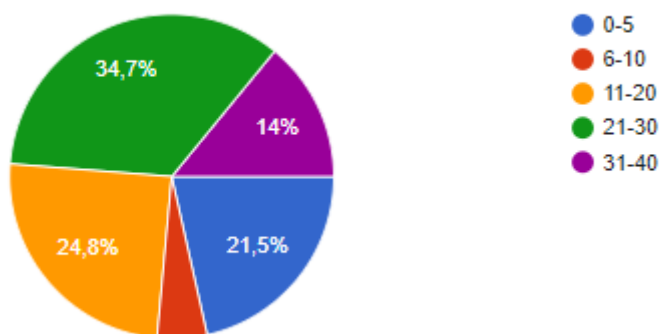
Grafikon 3: Zastupljenost sudionika s obzirom rade li u urbanoj ili ruralnoj sredini

Ispitanici su naveli životnu dob, najmlađi ispitanik ima 24 godine, a najstariji 64 godine.

Grafikon 4: Zastupljenost sudionika s obzirom na dob

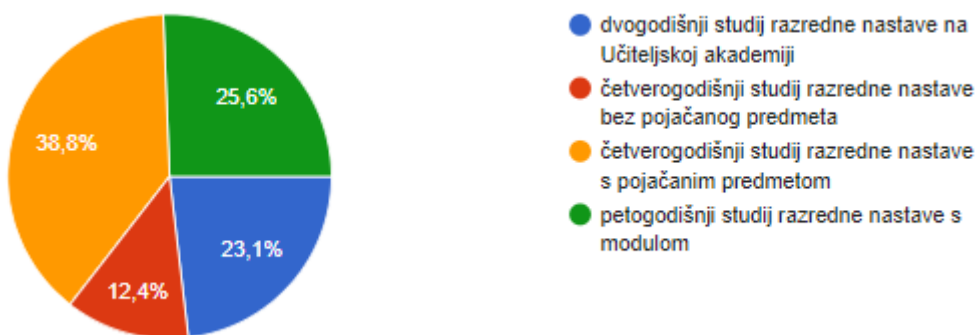
Prema radnom iskustvu 21,5% ispitanika ima od 0 do 5 godina radnog iskustva, 5% ima od 6 do 10 godina radnog iskustva, 24,8% ispitanika ima od 11 do 20 godina radnog iskustva, 34,7% ispitanika ima od 21 do 30 godina radnog iskustva, a 14% ima od 31 do 40 godina radnog iskustva.

Grafikon 5: Zastupljenost sudionika s obzirom na radno iskustvo

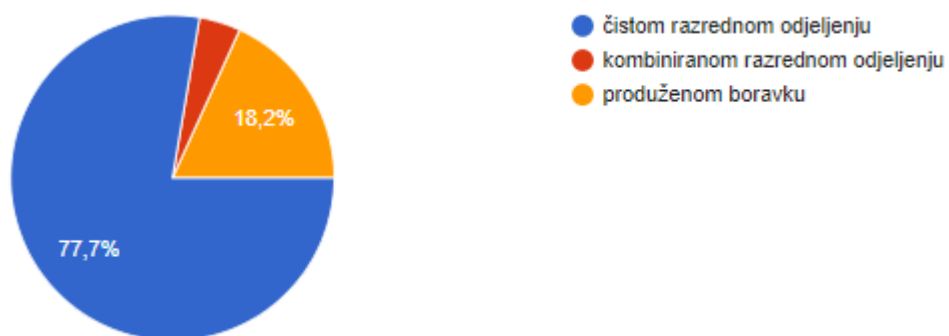
Prema stupnju obrazovanja ispitanici su podijeljeni na one koji su završili dvogodišnji studij razredne nastave na Učiteljskoj akademiji (23,1%), četverogodišnji studij razredne nastave bez

pojačanog predmeta (12,4%), četverogodišnji studij razredne nastave s pojačanim predmetom (38,8%) i petogodišnji studij razredne nastave s modulom (25,6%).

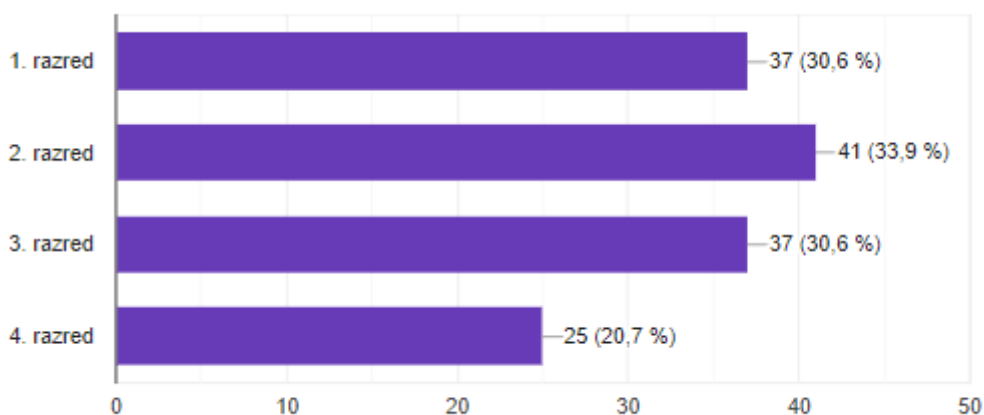

Grafikon 6: Zastupljenost sudionika prema završenom studiju

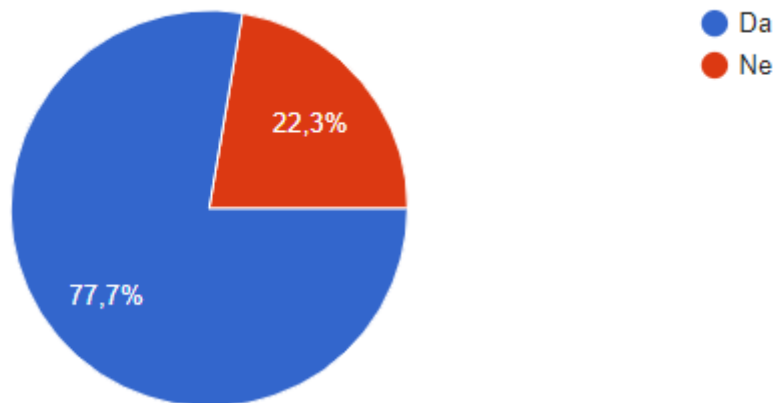
Ispitanici predaju u čistom razrednom odjeljenju, kombiniranom i boravku.

Grafikon 7: Zastupljenost sudionika s obzirom na to u kojem razredu trenutno poučavaju

Grafikon 8: Zastupljenost sudionika s obzirom u kojem razredu trenutno poučavaju

Grafikon 9: Zastupljenost sudionika s obzirom primjenjuju li lutku u nastavi ili ne

77,7% ispitanika izjasnilo se da koristi lutku u nastavi, a 22,3% se izjasnilo da ne koristi lutku.

7.2 Instrumenti istraživanja

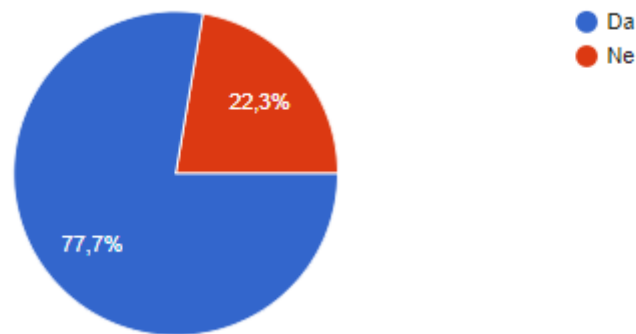
Instrument pomoću kojeg je istraživanje provedeno je upitnik (Prilog 1). Upitnik se sastoji od četiri djela. U prvom djelu su općenita pitanja kao što su spol, dob, godine radnog iskustva, završeni studij, razred u kojem ispitanik trenutno poučava, pohađanje dodatnih stručnih usavršavanja u umjetničkom području, sredina odakle ispitanik dolazi, županija u kojoj radi, gdje su čuli za upotrebu lutke u nastavi, koristi li lutku u nastavi, koje aktivnosti s lutkom provode s djecom te koju lutku najčešće primjenjuje u nastavi. Nakon općenitih pitanja slijede pitanja Likertovog tipa na kojima ispitanik boduje navedenu tvrdnju na peterostupanjskoj skali s obzirom na slaganje s navedenom tvrdnjom. Pitanja Likertova tipa vezana su uz stavove učitelja prema lutki, stavove učitelja prema primjeni lutke u nastavi, stavove učitelja s obzirom na učenike i izrađivanje lutke. Ispitivanje je bilo anonimno i dobrovoljno, a za ispunjavanje ankete bilo je potrebno 10-ak minuta.

8. Rezultati istraživanja

Kako bi se opovrgle ili potvrdile postavljene hipoteze, podatci iz anketnih upitnika statistički su obrađeni te su se na taj način dobili određeni rezultati. Rezultati ankete koju su ispunjavali učiteljice/učitelji osnovnih škola prikazani su grafički, prema pitanjima koja su im

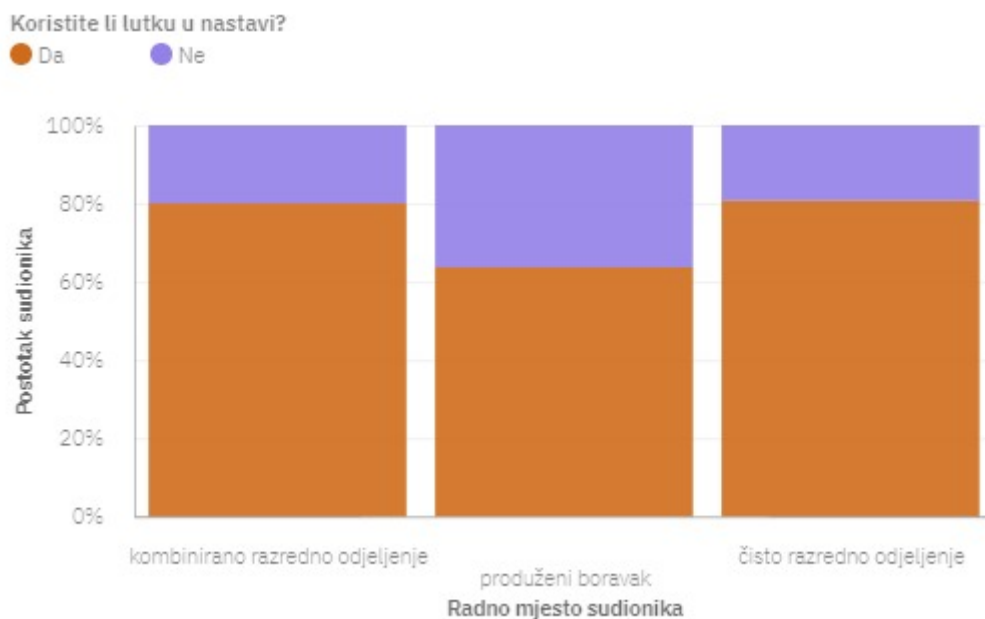
bila postavljena. Anketu je popunjavalo 120 učitelja/učiteljica, koji su zaposleni u različitim osnovnim školama na području Republike Hrvatske.

Istraživanjem je dobiveno da 77,7% ispitanika koristi lutku u nastavi, a 22,3% ispitanika lutku ne koristi.

Grafikon 10: Zastupljenost sudionika s obzirom primjenjuju li lutku u nastavi ili ne

Sudionici su podijeljeni u 3 skupine prema radnom mjestu: kombinirano razredno odjeljenje, produženi boravak, čisto razredno odjeljenje.

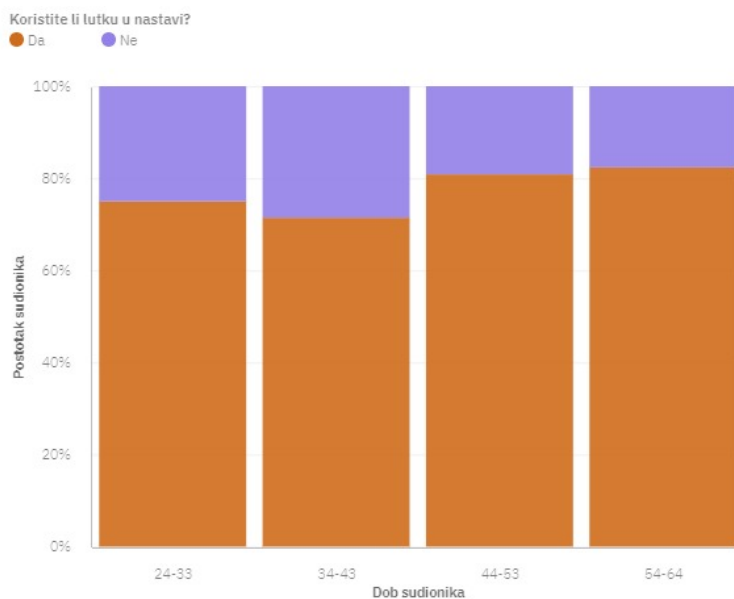

Grafikon 11: Upotreba lutke u razrednoj nastavi s obzirom na radno mjesto sudionika

Pretpostavka je da ne postoji statistički značajna razlika u primjene lutke u nastavi s obzirom na radno mjesto sudionika. Zbog malog uzorka ispitanika korištena je Yatesova korekcija. H_1 – kvadrat (χ^2) iznosi 3,52 stupnjevi slobode tj. $df = 2$ s vjerojatnošću 5%. Granična vrijednost

χ^2 iznosi odnosno veća je od dobivene vrijednosti $\chi^2 = 3,52 < 5,99$ što znači da je *hipoteza 1: Ne postoji statistički značajna povezanost između primjene lutke u nastavi s obzirom na godine radnog iskustva u odgoju i obrazovanju, prihvaćena.*

Sudionici su podijeljeni u 4 skupine prema dobi: 24-33 godina, 34-43 godina, 44-53 godina, 54-64 godine.

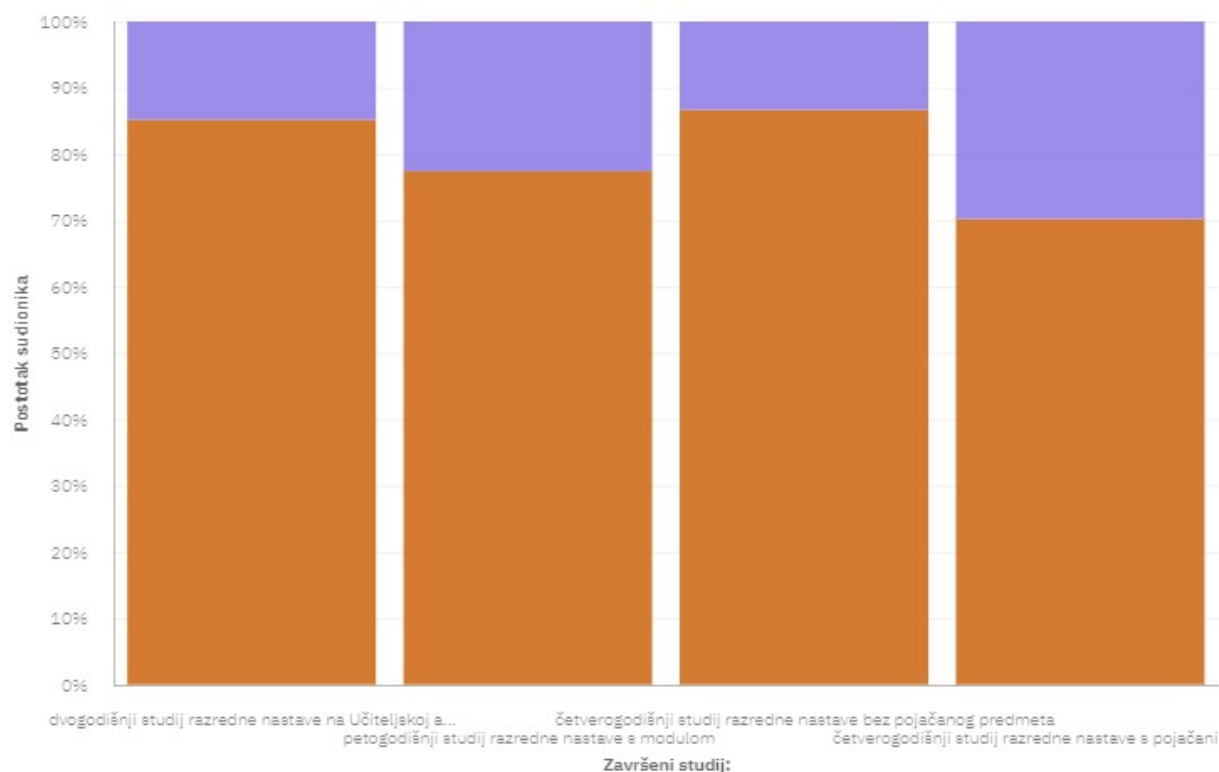
Grafikon 12: Upotreba lutke u razrednoj nastavi s obzirom na dob sudionika

Pretpostavka je da ne postoji statistički značajna razlika u primjene lutke u nastavi s obzirom na završeni studij. Zbog malog uzorka ispitanika korištena je Yatesova korekcija. Hi – kvadrat (χ^2) iznosi 1,23 stupnjevi slobode tj. $df = 3$ s vjerojatnošću 5%. Granična vrijednost χ^2 iznosi odnosno veća je od dobivene vrijednosti $\chi^2 = 1,23 < 7,82$ što znači da je *hipoteza 1: Ne postoji statistički značajna povezanost između primjene lutke u nastavi s obzirom na godine radnog iskustva u odgoju i obrazovanju, prihvaćena.*

Sudionici su podijeljeni u 4 skupine prema završenom studiju: dvogodišnji studij razredne nastave na Učiteljskoj akademiji, četverogodišnji studij razredne nastave bez pojačanog predmeta, četverogodišnji studij razredne nastave s pojačanim predmetom, petogodišnji studij razredne nastave s modulima.

Koristite li lutku u nastavi?

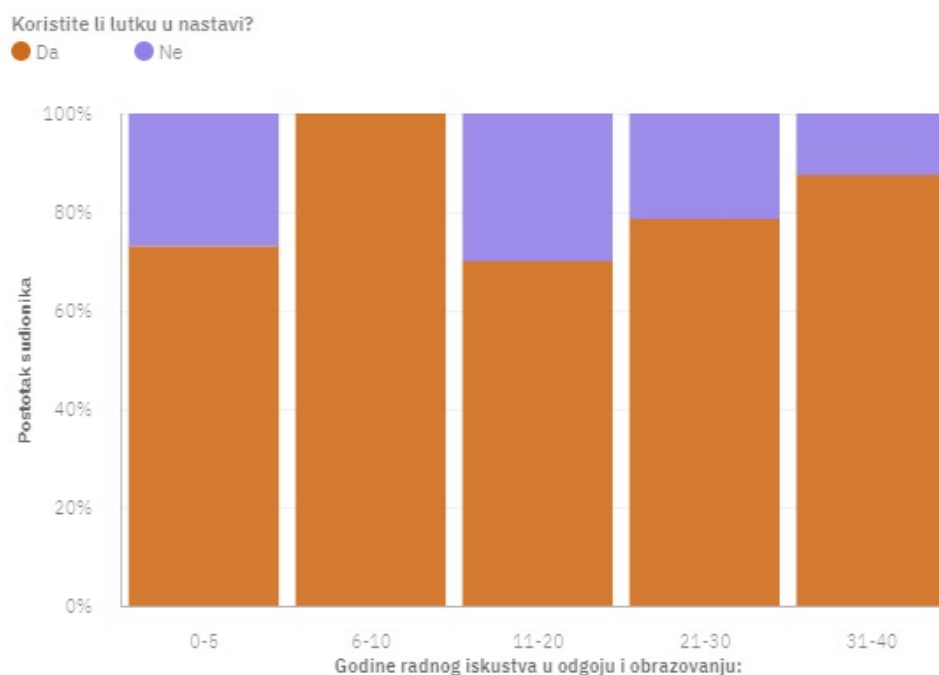
Da Ne

Grafikon 13: Upotreba lutke u razrednoj nastavi s obzirom na završeni studij

Pretpostavka je da ne postoji statistički značajna razlika u primjene lutke u nastavi s obzirom na završeni studij. Zbog malog uzorka ispitanika korištena je Yatesova korekcija. H_0 – kvadrat (χ^2) iznosi 2,99 stupnjevi slobode tj. $df = 3$ s vjerojatnošću 5%. Granična vrijednost χ^2 iznosi 7,815 odnosno veća je od dobivene vrijednosti $\chi^2 = 2,99 < 7,82$ što znači da je *hipoteza 1: Ne postoji statistički značajna povezanost između primjene lutke u nastavi s obzirom na godine radnog iskustva u odgoju i obrazovanju, prihvaćena.*

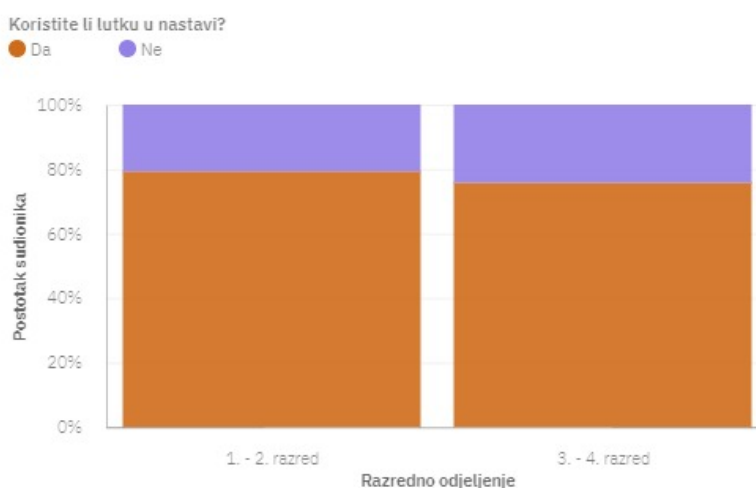
Sudionici su podijeljeni u 4 skupine prema godinama radnog iskustva: 0-5 godina, 6-10 godina, 11-20 godina, 21-30 godina i 31 do 40 godina.

Grafikon 14: Upotreba lutke u razrednoj nastavi s obzirom na godine radnog iskustva

Pretpostavka je da ne postoji statistički značajna razlika u primjeni lutke u nastavi s obzirom na godine radnog iskustva u odgoju i obrazovanju. Zbog malog uzorka ispitanika korištena je Yatesova korekcija. χ^2 iznosi 3,75, stupnjevi slobode tj. $df = 4$ s vjerojatnošću 5%. Granična vrijednost χ^2 iznosi 9,488, odnosno veća je od dobivene vrijednosti $\chi^2 = 3,75 < 9,49$ što znači da je hipoteza 1: *Ne postoji statistički značajna povezanost između primjene lutke u nastavi s obzirom na godine radnog iskustva u odgoju i obrazovanju*, **prihvaćena**.

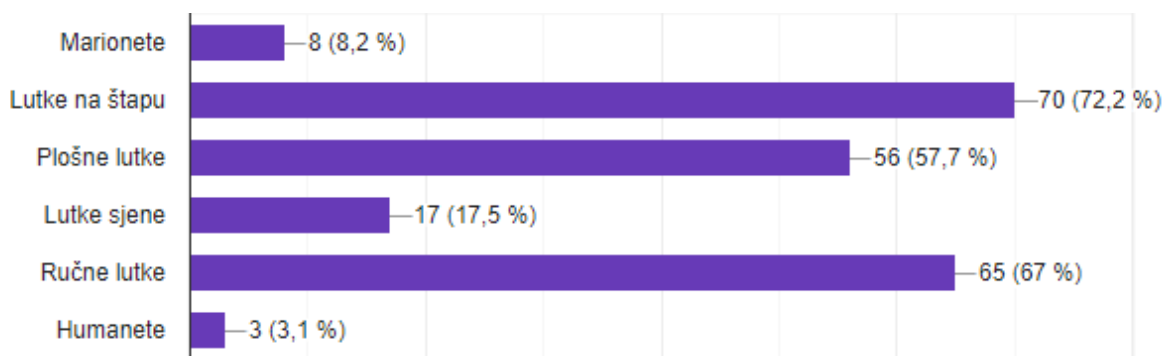
Sudionici su podijeljeni u 2 skupine prema razrednom odjeljenju u kojem predaju: 1./2. i 3./4. razred.

Grafikon 15: Upotreba lutke u razrednoj nastavi s obzirom na razred u kojem sudionici trenutno predaju

Pretpostavka je da ne postoji statistički značajna razlika u primjeni lutke u nastavi s obzirom na godine radnog iskustva u odgoju i obrazovanju. Zbog malog uzorka ispitanika korištena je Yatesova korekcija. Hi – kvadrat (χ^2) iznosi 0,21 stupnjevi slobode tj. $df = 1$ s vjerojatnošću 5%. Granična vrijednost χ^2 iznosi 3,84 odnosno veća je od dobivene vrijednosti $\chi^2 = 0,21 < 3,84$ što znači da je *hipoteza 1: Ne postoji statistički značajna povezanost između primjene lutke u nastavi s obzirom na godine radnog iskustva u odgoju i obrazovanju, prihvaćena.*

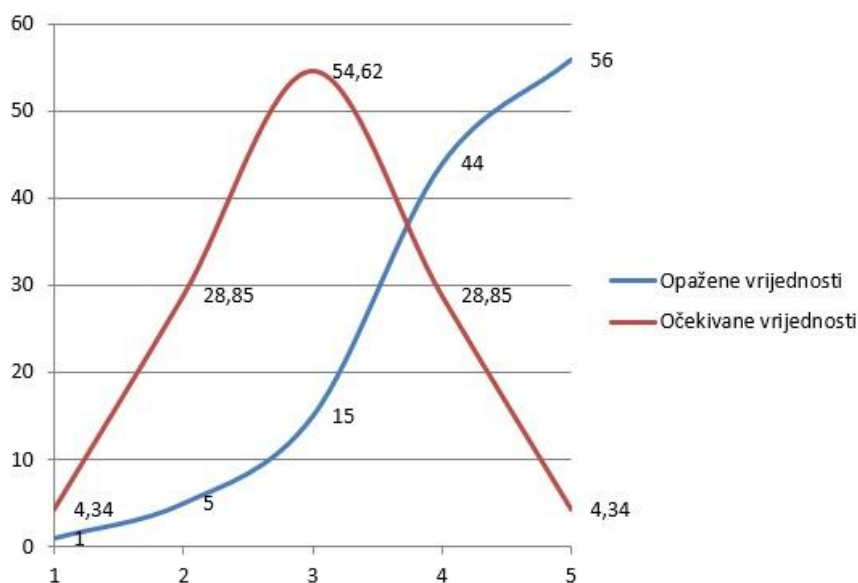
Sudionici navode kako 72,2% njih koristi lutke na štapu u nastavi, 67% koristi ručne lutke, 57,7% koristi plošne lutke, 17,5% koristi lutke sjene, 8,2% koristi marionete, a samo 3,1% koristi humanete.

Grafikon 16: zastupljenost korištenja lutke

U dijelu ankete u kojem su sudionici bodovali svoje slaganje s navedenom tvrdnjom od 1 do 5 (1 – uopće se ne slažem, 2 – uglavnom se slažem, 3 – niti se slažem, niti se ne slažem, 4 – uglavnom se slažem, 5 – u potpunosti se slažem) pretpostavlja se normalna razdioba odnosno nulta hipoteza pretpostavlja da nema statistički značajne razlike među sudionicima, a dobiveni su sljedeći rezultati.

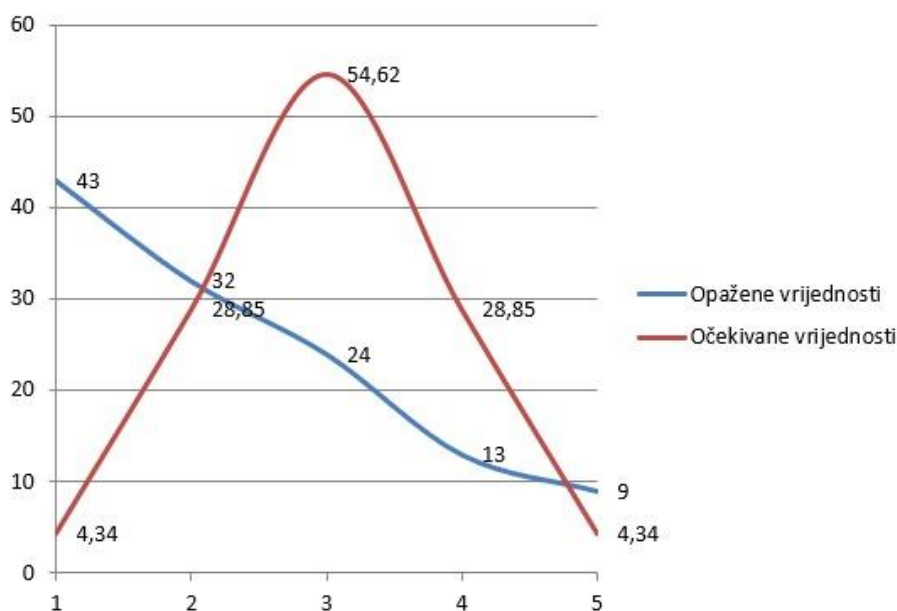
Tvrdnja 1: U svom radu često integriram umjetničko područje (glazbu, likovno izražavanje, ples i pokret, dramu). Za ovo istraživanje korišten je χ^2 test, a dobiveni χ^2 iznosi 673,26 što je veće od granične vrijednosti 13,28 uz značajnost 1% i 4 stupnja slobode, što znači da je nulta hipoteza opovrgnuta. Odnosno, postoji značajna statistička razlika među sudionicima, a iz *Grafikona 17* je vidljivo da učiteljice/učitelji često integriraju umjetničko područje.

Grafikon 17: integriranost umjetničkog područja u razrednoj nastavi sudionika

Tvrđnja 2: *Smatram da sam na fakultetu imala/imao dovoljno kolegija o upotrebi lutke u nastavi.*

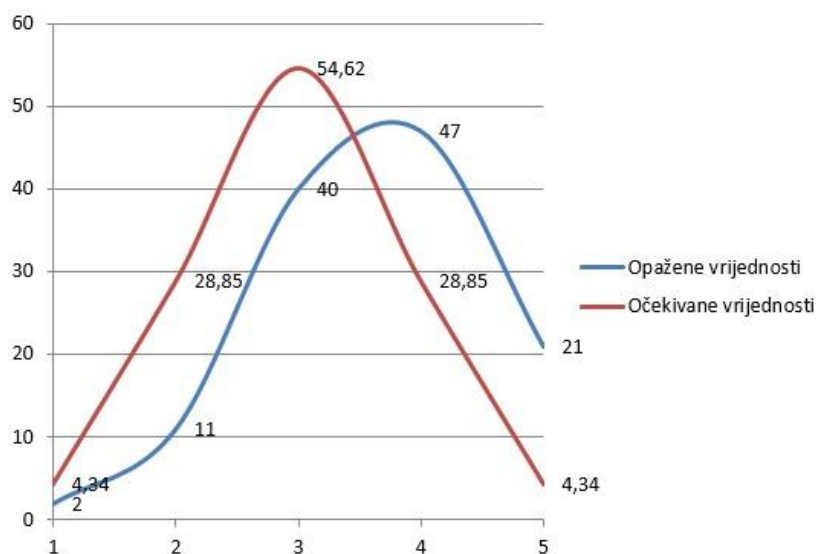
Za ovo istraživanje korišten je χ^2 test, a dobiveni χ^2 iznosi 375,20 što je veće od granične vrijednosti 13,28 uz značajnost 1% i 4 stupnja slobode, što znači da je nulta hipoteza opovrgnuta. Odnosno, postoji značajna statistička razlika među sudionicima, a iz *Grafikona 18* je vidljivo da učiteljice/učitelji smatraju da na fakultetu nisu imali dovoljno kolegija o upotrebi lutke u nastavi.

Grafikon 18: mišljenje sudionika o broju kolegija umjetničkog područja na fakultetu

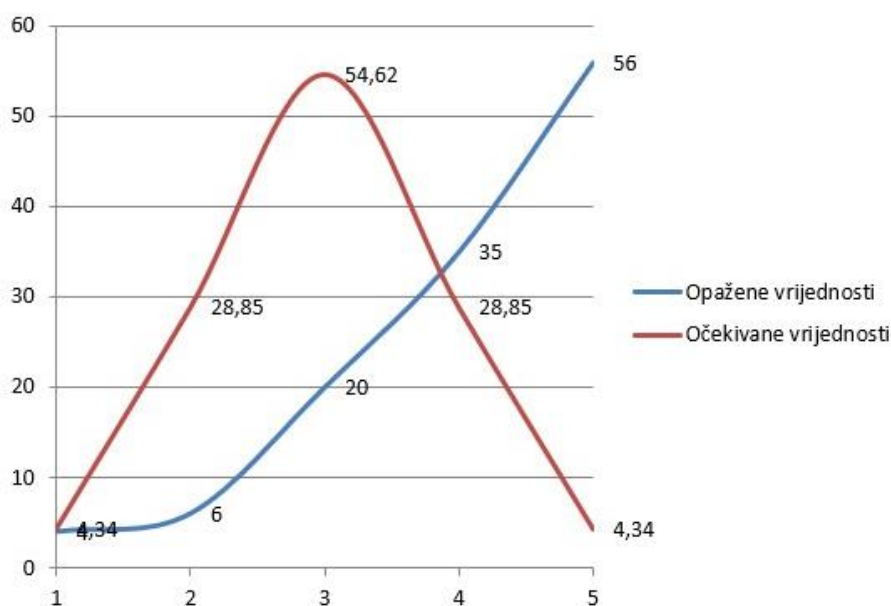
Tvrđnja 3: *Smatram da sam dovoljno kompetentna/kompetentan za primjenu lutke u nastavi.*

Za ovo istraživanje korišten je χ^2 test, a dobiveni χ^2 iznosi 91,51 što je veće od granične vrijednosti 13,28 uz značajnost 1% i 4 stupnja slobode, što znači da je nulta hipoteza opovrgnuta. Odnosno, postoji značajna statistička razlika među sudionicima, a iz *Grafikona 19* je vidljivo da učiteljice/učitelji smatraju da su dovoljno kompetentni za primjenu lutke u nastavi.

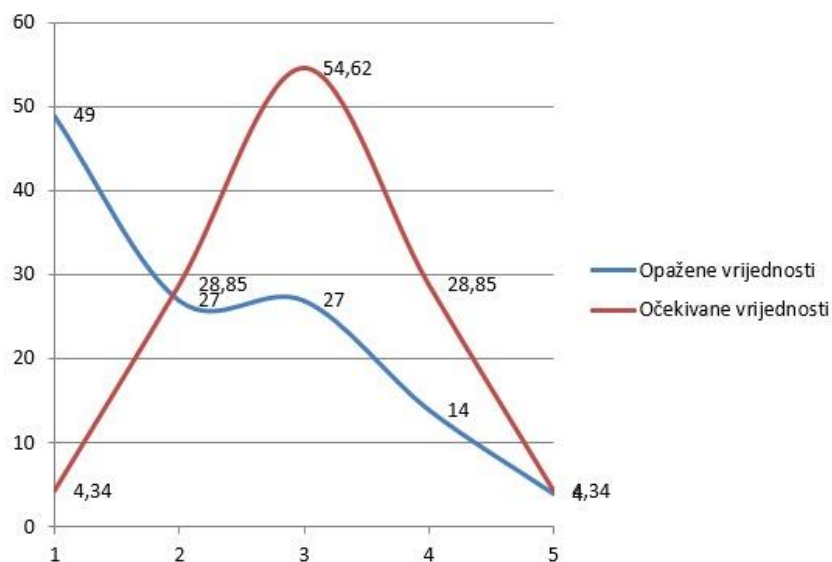
Grafikon 19: mišljenje sudionika za kompetentnost za primjenu lutke u nastavi

Za ovo istraživanje korišten je χ^2 test, a dobiveni χ^2 iznosi 655,65 što je veće od granične vrijednosti 13,28 uz značajnost 1% i 4 stupnja slobode, što znači da je nulta hipoteza opovrgnuta. Odnosno, postoji značajna statistička razlika među sudionicima, a iz *Grafikona 20* je vidljivo da učiteljice/učitelji željeli ići na radionice o upotrebi lutke u nastavi.

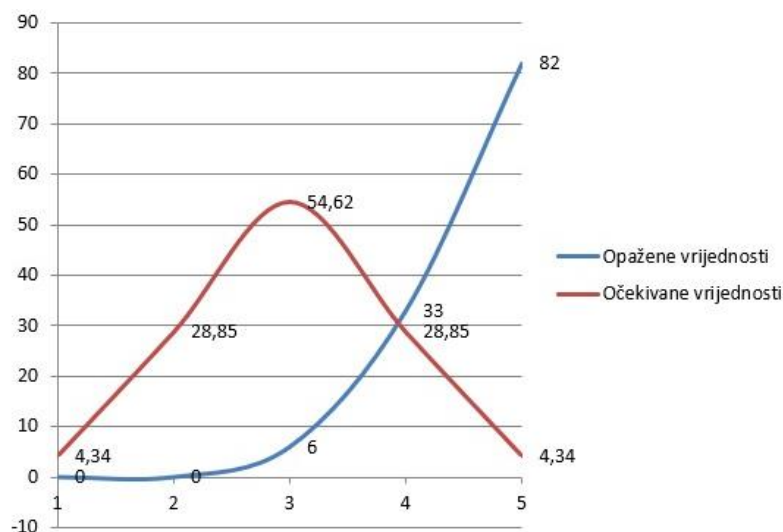
Grafikon 20: mišljenje sudionika za radionice o primjeni lutke u nastavi

Za ovo istraživanje korišten je χ^2 test, a dobiveni χ^2 iznosi 480,83 što je veće od granične vrijednosti 13,28 uz značajnost 1% i 4 stupnja slobode, što znači da je nulta hipoteza opovrgnuta. Odnosno, postoji značajna statistička razlika među sudionicima, a iz *Grafikona 21* je vidljivo da učiteljice/učitelji ne smatraju da je lutka primjerenija djeci predškolskog, nego školskog uzrasta.

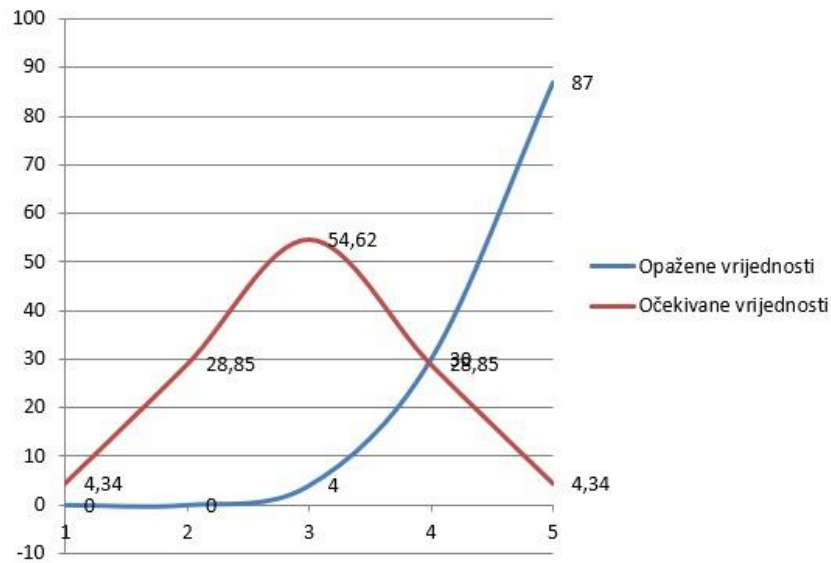
Grafikon 21: mišljenje sudionika o tvrdnji da je lutka primjerenija djeci predškolskog nego školskog uzrasta

Za ovo istraživanje korišten je χ^2 test, a dobiveni χ^2 iznosi 1465,33 što je veće od granične vrijednosti 13,28 uz značajnost 1% i 4 stupnja slobode, što znači da je nulta hipoteza opovrgnuta. Odnosno, postoji značajna statistička razlika među sudionicima, a iz *Grafikona 22* je vidljivo da učiteljice/učitelji smatraju da lutka potiče komunikaciju.

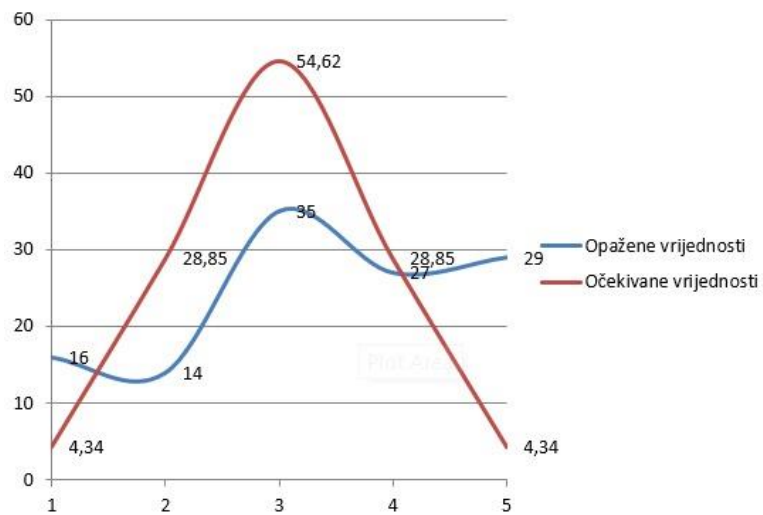
Grafikon 22: mišljenje sudionika o tvrdnji da je lutka potiče komunikaciju

Za ovo istraživanje korišten je χ^2 test, a dobiveni χ^2 iznosi 1652,94 što je veće od granične vrijednosti 13,28 uz značajnost 1% i 4 stupnja slobode, što znači da je nulta hipoteza opovrgnuta. Odnosno, postoji značajna statistička razlika među sudionicima, a iz *Grafikona 23* je vidljivo da učiteljice/učitelji smatraju da lutka može imati ulogu u socijalizaciji djece.

Grafikon 23: mišljenje sudionika o tvrdnji da lutka može pomoći u socijalizaciji djece

Za ovo istraživanje korišten je χ^2 test, a dobiveni χ^2 iznosi 186 što je veće od granične vrijednosti 13,28 uz značajnost 1% i 4 stupnja slobode, što znači da je nulta hipoteza opovrgnuta. Odnosno, postoji značajna statistička razlika među sudionicima, a iz *Grafikona 24* je vidljivo da učiteljice/učitelji smatraju da je primjena lutke u nastavi složen proces.

Grafikon 24: mišljenje sudionika o tvrdnji da je primjena lutke u nastavi složen proces

9. Rasprava

Može se zaključiti kako učiteljice/učitelji imaju pozitivno mišljenje po pitanju primjene lutke u razrednoj nastavi (*Grafikon 9*). Prepoznaju važnost primjene lutke u razrednoj nastavi. Učiteljice/učitelji ističu kako u vlastitome radu lutku primjenjuju relativno često. Učiteljice/učitelji osjećaju se kompetentno za primjenu lutke u nastavi (*Grafikon 19*). Učiteljice/učitelji koji su sudjelovali u istraživanju navode kako su pohađali dodatna usavršavanja u umjetničkom području (lutkarstvu): Županijska stručna vijeća, radionice u sklopu Unicefa, Edukacija s radionicama kod lutkarice V. Pokrivke, Radionice Nća studiju, oblikovanje, dramska pedagogija, Dramolet i slične radionice, Lutkarstvo u srednjoj školi, seminar u ZKM-u, Lutkarske radionice-Kruna Tarle, Novigradsko proljeće, Lutkarsku studio Zagrebom, dramska pedagoginja UF, Organizirana radionica lutkarstva, Kolegij "Vizualno oblikovanje lutkarske predstave" za vrijeme studiranja, lutkarstvo na fakultetu. Također, 56% ispitanika u potpunosti se slaže s tvrdnjom da bi išli na radionice o upotrebi lutke u razrednoj nastavi (*Grafikon 20*). Najučestalije učiteljice/učitelji primjenjuju lutke na štapu (72,2%), zatim ručne lutke (67%), plošne lutke (57,7%), lutke sjene (17,5), marionete (8,2%), humanete (3,1%) (*Grafikon 16*).

Stavovi učitelja prema lutki su pozitivni. Samo 5% sudionika istraživanja smatra da je lutka primjerenija djeci predškolskog nego školskog uzrasta (*Grafikon 21*). 82% ispitanika smatra da lutka potiče komunikaciju, što navodi Korošec (2004 prema Ivon, 2010) upotreba lutke pobuđuje djetetovu maštu, a posebno jezičnu kreativnost. Pokrivka (1980 prema Ivon, 2010) navodi kako lutka potiče dijete na neobične i neočekivane jezične konstrukcije. Kao što su duži monolozi i dijalozi, igranje glasovima, slogovima i riječima, izmišljanje novih riječi. Djeca su vrlo osjetljiva na glazbenu strukturu jezika, stoga se često igraju lutkama i stvaraju rimovane stihove. Dijete može kroz lutku izgovarati neki umjetnički tekst, preuzimati manje jezične strukture te na taj način razvijati estetsku komponentu jezika. 84% sudionika ankete smatra da upotreba lutke poboljšava dječje verbalno izražavanje s čime se slaže Pokrivka (1980 prema Ivon, 2010) koja navodi kako lutka potiče djecu na neobične i neočekivane jezične konstrukcije. 87% sudionika smatra da lutka olakšava socijalizaciju kod djece, s čime se slaže Vlahović-Štetić (1994 prema Ivon, 2010) te navodi kako teškoće socijalizacije koje se javljaju u igri i drugim dječjim aktivnostima predstavljaju mogućnost da odgojiteljice i učiteljice uz pomoć lutke posredno dopunjuju djetetov socijalni razvoj. 82% sudionika smatra da je primjena lutke na satu korisna.

10. Zaključak

Lutke su čovječanstvu odavno poznate. Lutkarstvo je ukorijenjeno u tradiciji i kulturi mnogih naroda. Djeca se poistovjećuju s lutkom te lutka djeci predstavlja zabavno, obrazovno i informativno sredstvo. Lutka povezuje gotovo sva područja vezana uz djetetov razvoj, od razumijevanja i pokreta do govora i suživota s okolinom. Lutka je poseban medij te može itekako pomoći u nastavi. Lutka je odlično motivacijsko sredstvo, poticaj za bogaćenje i senzibiliziranje djetetovog socijalnog i spoznajnog razvoja. Lutka u nastavi može se primjenjivati na različite načine. Mogu se kreirati lutkarski igrokazi, izrađivati lutke te koristiti lutke pri motivaciji. Lutka može biti razredni prijatelj. Lutka u nastavi korisna je u svim područjima. Potiče učenike na razvijanje jezičnog izražavanja, maštovitosti i kreativnost. Potiče učenike da aktivno sudjeluju u nastavi. Pomaže u rješavanju sukoba među učenicima i razvijanju empatije. Važno je da odgojitelj ili učitelj zna kako koristiti lutku u radu. Učitelj treba znati improvizirati i uključiti lutku u pravom trenutku. Osoba koja barata lutkom mora potpuno ući u ulogu koju lutka treba predstavljati. Učitelj se kroz lutku može više približiti djeci, lutka može biti pomagalo u oslobađanju od straha. Osoba koja progovara kroz lutku lakše iznosi svoje nedoumice i dileme jer lutka ipak smije pogriješiti, smije biti smiješna ili čudna. Također, lutka se može koristiti kao metoda pri obradi osjetljivih tema te približavanje učenika ka razumijevanju stresnih i teških situacija. Važno je uzeti u obzir dob učenika i tome prilagoditi pristup. Lutka potiče aktivnost, koju djeca vole, kao što je pokret, akcija, djelovanje. U drugome, istraživačkom dijelu provelo se istraživanje među učiteljicama/učiteljima razredne nastave na području Republike Hrvatske. Cilj istraživanja bio je istražiti primjenu lutke u razrednoj nastavi. Istraživanjem su se nastojale potvrditi ili odbaciti postavljene hipoteze, na početku istraživačkog dijela rada. Ne postoji statistički značajna razlika među sudionicima s obzirom na radno mjesto u upotrebi lutke u nastavi. Ne postoji statistički značajna razlika među sudionicima o upotrebi lutke u nastavi s obzirom na dob. Ne postoji statistički značajna razlika u upotrebi lutke u nastavi s obzirom na završeni studij. Ne postoji statistički značajna povezanost između primjene lutke u nastavi s obzirom na godine radnog iskustva u odgoju i obrazovanju. Ne postoji statistički značajna razlika u primjeni lutke između učiteljica/učitelja 1. i 2. i učiteljica/učitelja 3. i 4. razreda. Dobiveni rezultati istraživanja pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika te se zaključuje se da se svih pet hipoteza potvrđuje. S obzirom na dobivene rezultate možemo zaključiti da čak 43% sudionika istraživanja navode kako na fakultetu nisu imali dovoljno kolegija o upotrebi lutke u nastavi te 62% sudionika istraživanja bi voljelo znati više o primjeni lutke u nastavi.

11. Literatura

1. Coffou, V. (2004). *Lutka u školi- priručnik za lutkarstvo u nastavi i slobodnim aktivnostima s lutkarskim igrama*, Zagreb: Školska knjiga
2. Glibo, R. (2000). *Lutkarstvo i scenska kultura*, Zagreb: Ekološki glasnik.
3. Gruić, I. (2002). *Prolaz u zamišljeni svijet. Proces drama ili drama u nastajanju*. Zagreb: Golden marketing.
4. Ivon, H. (2010). *Dijete, odgojitelj i lutka - Pedagoške mogućnosti lutke u odgoju i obrazovanju*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
5. Ivon, H. (2007). *Poticanje govornoga razvoja i jezičnog stvaralaštva kroz igre s lutkama*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo Časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja i medijske kulture.
6. Jurkowski, H. (2005). *Povijest europskog lutkarstva, I. dio – od početka do kraja 19. stoljeća*. Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
7. Jurkowski, H. (2007). *Povijest europskog lutkarstva II. dio – dvadeseto stoljeće*. Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
8. Kužat-Spaić, K. (1975). *Lutka i dijete*, U: D. Oblak (ur.), *Igra – mašta – zbilja*. Šibenik: NIP, „Šibenik: Štampa“.
9. Majaron, E., Kroflin, L. (2004). *Lutka... divnog li čuda!* Zagreb, Denona d.o.o.
10. Majaron, E.: *Uključivanje lutke u kurikulum osnovne škole*, Zbornik radova Prema kvalitetnoj školi, HPKZ – Ogranak Split, Split, 2002.
11. Mrkšić, B. (2006). *Drveni osmjesi – esej iz povijesti i teorije lutkarstva*. Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
12. Sveršina Dobravec, M. (2016). The use of puppets in primary school classes and their influence on children's spontaneous play. *Školski vjesnik*, 65 (Tematski broj), 145-158.
13. Tomasović, J. (2016). Lutka u odgoju i obrazovanju. *Školski vjesnik*, 65 (Tematski broj), 357-367.
14. Varl, B. (1999). *Lutke na štapu*. Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
15. Varl, B. (2001). *Moje lutke 5 – Mimičke lutke*. Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
16. Vukonić-Žunić, J., Delaš, B. (2006). *Lutkarski medij u školi*. Zagreb, Školska knjiga.

17. Županić BeniĆ, M. (2009). *O lutkama i lutkarstvu*, Zagreb: Denona d.o.o.
18. Županić BeniĆ, M. (2019). *Lutka/r/stvo i dijete*, Zagreb: Leykam international d.o.o.

12. Prilozi

Slika 1. Lutka na koncu ili marioneta

<https://www.elo7.com.br/marionete/dp/A58135>

Slika 2. Lutke na štapu

<https://www.facebook.com/rebernikvesna/photos/pcb.1299605490374534/1299604683707948/>

Slika 3. Plošne lutke <https://knjiznica-bjelovar.hr/obavijesti/plosne-lutke-otkrivaju-zanimljivosti-andersenovih-i-grimmovih-bajki/>

Slika 4. Lutke sjene <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu:1679/preview>

Slika 5. Ginjöl <http://docplayer.rs/200577596-Ginjol-lutka-proces-izrade-zna%C4%8Daj-i-primjena-u-radu-s-djecom-rane-i-pred%C5%A1kolske-dobi.html>

Slika 6. Zijevalica <https://brickzine.hr/skare-i-ruke-u-akciji-izradite-sami-lutke-zijevalice/>

Slika 7. Humaneta <https://www.facebook.com/Lutkarska-edukacija-u-Centru-mladih-Ribnjak-600714400004403/photos/pcb.750787291663779/750787184997123/>

Anketa

Primjena lutke u razrednoj nastavi

Poštovane učiteljice i učitelji razredne nastave,

pred Vama se nalazi anketni upitnik kojim se nastoji ispitati mišljenje učitelja o primjeni lutke u nastavi.

Istraživanje provodi Magdalena Novaković, studentica 5. godine Učiteljskog fakulteta u Zagrebu pod mentorstvom doc. dr. sc. Marijane Županić BeniĆ.

U anketi nema točnih i netočnih odgovora, a Vaš je zadatak odabrati odgovor koji najbolje odražava Vaše mišljenje. Sudjelovanje je dobrovoljno, upitnik je anonimn, a za ispunjavanje je potrebno 10-ak minuta. Vaše sudjelovanje je iznimno vrijedan doprinos u ovom istraživanju. Molim Vas da pokušate na što manje pitanja odgovoriti neutralno.

Unaprijed zahvaljujem na vremenu i trudu izdvojenom za ispunjavanje upitnika!

Magdalena Novaković

Spol:

- Ženski
- Muški

Molim Vas da na praznu crtu brojkom upišete dob: _____

Godine radnog iskustva u odgoju i obrazovanju:

- 0-5
- 6-10
- 11-20
- 21-30
- 31-40

Završeni studij:

- dvogodišnji studij razredne nastave na Učiteljskoj akademiji
- četverogodišnji studij razredne nastave bez pojačanog predmeta
- četverogodišnji studij razredne nastave s pojačanim predmetom
- petogodišnji studij razredne nastave s modulom

Molim Vas, navedite pojačani predmet/modul/strani jezik ovisno o Vašem prethodnom odgovoru/vrsti završenog studija:

Predajete u:

- čistom razrednom odjeljenju
- kombiniranom razrednom odjeljenju
- produženom boravku

Razredno odjeljenje u kojem trenutno poučavate:

- 1. razred
- 2. razred
- 3. razred
- 4. razred

Dodatna stručna usavršavanja u umjetničkom području (lutkarstvu):

- Da
- Ne

Ako je odgovor na prethodno pitanje "Da", kakva? _____

Sredina odakle dolazite:

- urbana
- ruralna

Županija u kojoj radite:

1. Bjelovarsko-bilogorska
2. Brodsko-posavska
3. Dubrovačko-neretvanska
4. Grad Zagreb
5. Istarska
6. Karlovačka
7. Koprivničko-križevačka
8. Krapinsko-zagorska
9. Ličko-senjska
10. Međimurska
11. Osječko-baranjska
12. Požeško-slavonska
13. Primorsko-goranska
14. Sisačko-moslavačka
15. Splitsko-dalmatinska
16. Šibensko-kninska
17. Varaždinska
18. Virovitičko-podravska
19. Vukovarsko-srijemska

20. Zadarska

21. Zagrebačka

Gdje ste čuli za upotrebu lutke u nastavi?

- Na fakultetu
- Na poslu od kolega
- Na stručnim usavršavanjima
- Nisam čula/čuo

Koristite li lutku u nastavi?

- Da
- Ne

Ako je odgovor na prethodno pitanje "Da", odgovorite na sljedeća pitanja. U kojim aktivnostima koristite lutku u nastavi:

- Lutka kao razredni prijatelj
- Pri motivaciji djece za nov sadržaj
- Izrađujem lutke s djecom
- Kreiram s djecom lutkarske igrokaze

Koje vrste lutaka najčešće primjenjujete, odnosno koristite u nastavi:

- Marionete
- Lutke na štapu
- Plošne lutke
- Lutke sjene
- Ručne lutke
- Humanete

Molim Vas da prema sljedećim stupnjevima na skali od 1 do 5 procijenite slaganja s niže navedenim tvrdnjama:

1 - uopće se ne slažem

2 - uglavnom se slažem

3 - niti se slažem, niti se ne slažem

4 - uglavnom se slažem

5 - u potpunosti se slažem

Stavovi učitelja prema lutki:

Smatram se kreativnom osobom.	1	2	3	4	5
Često djecu potičem da se stvaralački izražavaju.	1	2	3	4	5
U svom radu često integriram umjetničko područje (glazbu, likovno izražavanje, ples i pokret, dramu).	1	2	3	4	5
Motivira me učenje i istraživanje novih metoda rada.	1	2	3	4	5
Svoju nastavu smatram inovativnom i kreativnom.	1	2	3	4	5
Primjenjujem lutku u nastavi.	1	2	3	4	5
Smatram da sam na fakultetu imala/imao dovoljno kolegija o upotrebi lutke u nastavi.	1	2	3	4	5
Smatram da sam dovoljno kompetentna/kompetentan za primjenu lutke u nastavi.	1	2	3	4	5
Zadovoljna/zadovoljan sam svojim pristupom u korištenju lutke.	1	2	3	4	5
Željela/želio bih znati više o primjeni lutke u razrednoj nastavi.	1	2	3	4	5
Išla/išao bih na radionice o upotrebi lutke u nastavi.	1	2	3	4	5

Stavovi učitelja prema primjeni lutke u nastavi:

Smatram da je lutka primjerenija djeci predškolskog, nego školskog uzrasta.	1	2	3	4	5
Smatram da lutka potiče komunikaciju.	1	2	3	4	5
Smatram da lutka poboljšava dječje verbalno izražavanje.	1	2	3	4	5
Smatram da lutka može imati ulogu u socijalizaciji djeteta.	1	2	3	4	5
Smatram da lutka potiče dječje kreativno samoizražavanje.	1	2	3	4	5
Lutku koristim u poticanju dječje socijalne kompetencije.	1	2	3	4	5
Lutka pobuđuje dječju maštu i kreativnost.	1	2	3	4	5
Primjenom lutke u nastavi smanjuje se dječji stres u odgojno-obrazovnom sustavu.	1	2	3	4	5
Uz lutku dijete lakše izrazi emocije, želje i osjećaje.	1	2	3	4	5
Lutku koristim kao poticaj dječje samostalnosti.	1	2	3	4	5
Lutku koristim pri rješavanju sukoba u razredu.	1	2	3	4	5
Lutku koristim za prepričavanje nekih književnoumjetničkih tekstova.	1	2	3	4	5
Lutku koristim tijekom obrade lektirnih djela.	1	2	3	4	5
Primjena lutke u nastavi je složen proces.	1	2	3	4	5
Primjena lutke na satu je korisna.	1	2	3	4	5

Stavovi učitelja s obzirom na učenike:

Učenici pozitivno reaguju na primjenu lutke u nastavi.	1	2	3	4	5
Učenici pokazuju veći interes za nastavnim sadržajem kada koristim lutku.	1	2	3	4	5
Učenici lakše usvajaju nastavni sadržaj uz lutku.	1	2	3	4	5
Učenice i učenici imaju podjednak interes za lutkom.	1	2	3	4	5
Učenice imaju veći interes za lutkom.	1	2	3	4	5
Učenici imaju veći interes za lutkom.	1	2	3	4	5
Lakše je primijeniti lutku u čistom, nego u miješanom razrednom odjeljenju.	1	2	3	4	5

Izrađivanje lutki:

Znam izrađivati lutke na štapu.	1	2	3	4	5
Znam izrađivati lutke na koncu (marionete).	1	2	3	4	5
Znam izrađivati plošne lutke.	1	2	3	4	5
Koristim lutke sjene u nastavi.	1	2	3	4	5
Improviziram s lutkom na satu.	1	2	3	4	5
Pripremim se prije nego koristim lutku na satu.	1	2	3	4	5
Koristim različite likovne tehnike u oblikovanju lutke.	1	2	3	4	5
Koristim vještine ručnog rada kao što su šivanje, štrikanje i sl.	1	2	3	4	5
S djecom oblikujem scenografiju.	1	2	3	4	5
S djecom kreiram kostime.	1	2	3	4	5

Što mislite na koje sve načine lutka u nastavi pomaže djeci i koje su njezine prednosti?